

לרגולציה חוקים משלה: על אסדרת בעלות, ניהול והתנהלות של מועדוני כדורגל בישראל

מהי מהותו של מועדון כדורגל מקצועני כמוסד כלכלי וחברתי, וכיצד הדבר בא לידי ביטוי ברגולציה החלה על מועדוני כדורגל בישראל? אלו שאלות היסוד שבבסיס מאמר זה. חלקו הראשון של המאמר מתאר את שדה האסדרה המשפטית ומראה כי הכדורגל נתון בה בעת למרות של שני רבדים לפחות של מערכות משפט: משפט המדינה והמשפט הפנימי הפועל במסגרת ארגוני הכדורגל ברמה העולמית, היבשתית והמקומית. בעוד שהמונופול בפועל של ארגוני הכדורגל העל-מדינתיים מכריח את המדינות לכת צעד אחורה בסוגיות ליבה של הכדורגל שבהן מתקיים אינטרס ספורטיבי ייחודי ולהותיר את המשפט הפנימי של הכדורגל כצד הדומיננטי במגרש, משפט המדינה ממשיך להיות דומיננטי בסוגיות של דפוסי התאגדות וכללי קניין, כל מדינה בהתאם לכלליה הייחודיים. פרק ב במאמר בוחן הסדרים המשקפים בפרטיהם הכרעה בדבר מהותו של מועדון הכדורגל כמוסד ובדבר היחס שבין הצד הכלכלי-שוקי שבפעילותו של המועדון לבין הצד החברתי-קהילתי, וזאת על רקע הליכי המסחור בכדורגל המקצועני. בחינת האסדרה המשפטית של דפוסי התאגדותם של המועדונים, זהות הבעלים, ההתנהלות וסמלי הזהות מראה כי בבסיס הכללים המשפטיים עומדת בעיקר תפיסת המועדון כעסק כלכלי-שוקי אשר יש לעיתים לרסנו על מנת שתישמר בו יציבות כלכלית ועניין תחרותי. מי שהוסטו לשוליים של המגרש השוקי הם האוהדים, שיותר ויותר נתפסים כלקוחות של המותג המסחרי. תפיסה זו מרדדת את מערך היחסים המורכב שבין האוהד לבין קבוצתו ושבין האוהדים לבין עצמם. האינטרס של האוהדים אינו מהווה מטרה או שיקול מהותי במסגרת פעילותם של הגופים המאסדרים, והחלטות הרוח גורל מנקודת המבט של האוהדים מתקבלות מבלי שיש להם אפשרות מוסדרת ופורמלית להשמיע את קולם.

* מרצה בכירה, בית הספר למשפטים, המכללה האקדמית ספיר. תודה מיוחדת לסטודנטיות ולסטודנטים שהשתתפו בשנים התשע"ח-התש"פ בסמינריון "משפט וספורט" על חוויית הוראה ייחודית ועל הדיונים הקבוצתיים והאישיים המרתקים אשר סייעו בגיבוש הרעיונות על אודות הקשר המיוחד שבין ספורט, חברה ומשפט. תודה גם לשופטים האנונימיים ולחברי המערכת על הערותיהם המועילות.

מבוא

בבסיסו כדורגל הוא משחק פשוט. נדרש מגרש, כדור וסימון של שער בכל אחד מצידיו המגרש. הציבו על המגרש שתי קבוצות שחקנים המונות אחד עשר שחקנים כל אחת. שחקן אחד מכל קבוצה מוצב בשער. במסגרת פעולתם של עוד כמה כללים מוסכמים, על שחקני כל קבוצה להשתמש בגופם למעט הידיים על מנת להעביר את הכדור כמה שיותר פעמים אל מעבר לקו השער של הקבוצה האחרת. הכול מוכן, וניתן לשרוק לפתיחת המשחק. כללי הכדורגל המשוחק במסגרות תחרותיות פורמליות רבים ומורכבים יותר וקיים מערך ממוסד של מקבלי החלטות, מפקחים ושופטים האמונים על קיום חוקת המשחק. בהשוואה לחוקי המשחק, המגרש המשפטי של הכדורגל הוא סבוך לאין ערוך. יתרה מזאת, המשפט על זירותיו השונות הפך בשנים האחרונות לשחקן מרכזי בשדה הכדורגל.

מקומו של המשפט בעולם הכדורגל בא לידי ביטוי נרחב באירוע שהסעיר לאחרונה את עולם הכדורגל וזכה לתשומת לב ציבורית נרחבת. באפריל 2021 הכריזו 12 מועדונים הנמנים עם המועדונים המרכזיים והמעוטרים בכדורגל האירופי על הקמתו של תאגיד מסחרי שינהל ליגה חדשה – הסופר-ליג – שבמסגרתה הם יתחרו ואותה הם ינהלו בעצמם.¹ אומנם לא כל פרטי התוכנית התגלו ברבים, אך ממה שפורסם בלטה החריגה מהכללים המקובלים בכדורגל האירופי אשר באה לידי ביטוי בהגדרתה של הליגה כסגורה, כלומר ליגה שאין בה יורדות לליגת משנה והכניסה אליה אינה תלויה בהכרעה תחרותית על המגרש אלא בקבלת הזמנה מהליגה להצטרף. הכרזה זו לא לגמרי הפתיעה, שכן ידיעות על כוונות לשינוי אופי התחרויות בין מועדונים אירופיים ממדינות שונות, ואף כוונות להקמת ליגה נבדלת, הופיעו בשנים האחרונות מעת לעת וראשי ליגות במדינות אירופה אף נערכו ביחד לתגובה.²

ראשי התאחדות הכדורגל האירופית (אופ"א), אשר לה הייתה על פי תקנונה בלעדיות על ארגון תחרות בין קבוצות מרחבי היבשת, כמו גם כמה מראשי ליגות והתאחדויות ממדינות שונות, לא רק הביעו הסתייגות מרעיון הקמתה של הליגה העצמאית אלא גם איימו בנקיטת צעדים נגד שחקנים שישחקו בליגה ונגד המועדונים עצמם.³ מגוון רחב של שאלות משפטיות עלו: האם מועדון החבר בהתאחדות כדורגל מקומית, אשר בעצמה חברה בהתאחדות הכדורגל האירופית, רשאי לשחק בליגה שאינה מאורגנת על ידי גופים אלו? האם יש לגופים אלו מונופול על ארגון תחרויות? האם אין כאן פגיעה בחופש הפעולה של המועדון ובעליו ופגיעה בעקרונות יסוד של תחרות שוקית? האם ניתן להטיל סנקציות, על מי ואילו? למי מסורות שמכויות האסדרה ומי מפקח על המאסדרים – האם זה עניין הכפוף למשפטה של כל מדינה שמועדונים אלו פועלים בה, למשפט האיחוד האירופי או למשפט של התאחדויות הכדורגל עצמן? לאור התגובות והאיומים חזרו בהם מרבית המועדונים שהיו

1 *Leading European Football Clubs Announce New Super League Competition*, THE SUPER LEAGUE (last visited Jul. 7, 2021), <https://tinyurl.com/7n6eh8hx>

2 Tariq Panja, *In Europe, a Bitter Battle Between Clubs and Leagues is Taking Shape*, N.Y. TIMES, (Apr. 1, 2019), <https://tinyurl.com/y82dzv36>

3 *Statement by UEFA, the English Football Association, the Premier League, the Royal Spanish Football Federation (RFEF), LaLiga, the Italian Football Federation (FIGC) and Lega Serie A*, UEFA (Apr. 18, 2021), <https://tinyurl.com/dwuth43s>

צד לפעולות הקמתה של הליגה, והם חויבו יחד בהקצאת 15 מיליון אירו לטובת פעולות הכשרת שחקנים צעירים והפחתת 5% מתקבוליהם בגין השתתפות בתחרויות האירופיות בעונת המשחקים הבאה.⁴ המועדונים האנגליים אף הגיעו להסכם עם הליגה האנגלית הבכירה שבה הם משחקים (הפרמירליג) שלפיו הם יתרמו סכום של 22 מיליון ליש"ט למטרות חברתיות.⁵ שלושה מועדונים – ובהם שני המועדונים ברצלונה וריאל מדריד שבבעלות אוהדים – לא נסוגו מייד,⁶ ואופ"א פתחה בהליכים משמעותיים נגד מועדונים אלה.⁷ אף על פי שמקום מושבה של אופ"א הוא בשווייץ, הוציא בית משפט במדריד צו מניעה נגד אופ"א המונע נקיטת הליכים נגד המועדונים. הדיון בסוגיית הזכות להקים ליגה עצמאית, והשאלה האם פעולה מצד אופ"א למניעת הקמתה של הליגה עולה כדי פגיעה בדיני התחרות המסחרית של האיחוד האירופי, הועברו להכרעתו של בית הדין האירופי לצדק, אך לאחר חודשים מספר, נוכח האיום המשפטי, החליטו גופי האכיפה של אופ"א לבטל את ההליכים המשמעותיים נגד המועדונים, כאשר אופ"א מדגישה את צדקת עמדתה העקרונית.⁸

לעלייתה ונפילתה (הזמנית?) של הסופר-ליג משמעות חברתית ותרבותית עמוקה המהווה את ההקשר שהמשפט פועל בו. ההכרזה על הקמת הסופר-ליג העצימה את הדיון הנרחב על אודות מהותם של מועדוני כדורגל ועל אודות השינויים אשר חלו בעולם הכדורגל. החל מסוף שנות השמונים של המאה הקודמת עבר הכדורגל תהליך מואץ של מסחור; אמיר בן-פורת כינה אותו "מעבר ממשחק לסחורה".⁹ הקומונדיפיקציה של הספורט השפיעה על כל מערכות היחסים שבשדה הכדורגל – בין הקבוצה לבעליה ומנהליה, בין הקבוצה לבין השחקנים, בין קבוצות בנוגע למעבר שחקנים, בין הקבוצה לאוהדיה ועוד. משמעות הליך המסחור הינה העמדת הבעלות הפרטית, הרווח, הצריכה והחשיבה הכלכלית במרכז הגיון פעולתו של עולם הכדורגל. כחלק מהליך ההתמסחרות של הכדורגל חל שינוי בזהותם של חלק מהבעלים של קבוצות, ובצד בעלים שעדיין קשורים לקהילת המקור שבו צמח

4 Paul Macinnes, *Nine of European Super League rebel clubs commit to Uefa competitions*, THE GUARDIAN (May. 7, 2021), <https://tinyurl.com/38dat27p>

5 Paul Macinnes, *Six English ESL breakaway clubs agree to pay £22m to grassroots causes*, THE GUARDIAN (June. 9, 2021), <https://tinyurl.com/v3cevb6>

6 Dado Ruvic, *European Super League trio still defiant, warn of football's "inevitable downfall" without UEFA reform*, NEWS (May. 27, 2021), <https://tinyurl.com/2z3ksxzy>

7 "אופ"א פתחה בחקירה נגד מועדוני הסופר ליג" ONE (12.5.2021) <https://tinyurl.com/2nsmcdct7>

8 Keir Radnedge, *European Court is asked to rule on UEFA powers in Super League case*, THE SPORT INTEGRITY INITIATIVE (May. 13, 2021), <https://tinyurl.com/4v9nsbsz>

על ביטול ההליכים המשמעותיים ועמדתה של אופ"א בסוגיה העקרונית ראו: *Uefa Media Stratment*, UEFA (SEPT. 28, 2021) <https://tinyurl.com/3eykb6a7>

9 אמיר בן-פורת ממשחק לסחורה: הכדורגל הישראלי 1948–1999 (2002). לדיון נרחב במסחור וגלובליזציה של הכדורגל ראו: ANTHONY KING, *THE EUROPEAN RITUAL: FOOTBALL IN THE NEW EUROPE* (2003); Barrie Pierpoint, "Heads Above Water": *Business Strategies for a New Football Economy*, in *THE FUTURE OF FOOTBALL: CHALLENGES FOR THE TWENTY-FIRST CENTURY* 29 (Jon Garland, Dominic Malcolm & Michael Rowe eds., 2000); DAVID .CONN, *THE BEAUTIFUL GAME? SEARCHING FOR THE SOUL OF FOOTBALL* (2005)

המועדון אנו מוצאים בעלים שעניינם בספורט הינו כלכלי בלבד, או שרכישת הקבוצה משרתת עבורם מטרת חברתיות, פוליטיות וכלכליות שאינן ספורטיביות. רעיון הקמת הליגה הפרטית החדשה היה ככל הנראה צעד אחד רחוק מדי לעת הנוכחית. רבים, בעיקר כאנגליה, התבטאו נגד המהלך ובהם פוליטיקאים,¹⁰ מאמנים,¹¹ שחקני עבר בולטים¹² ומעל כולם אוהדים.¹³ נטען כי המהלך חורג מהמהות של הספורט הגלומה בקיום תחרות, והוא מצביע על צורך בקביעת מגבלות על פעולתם של המועדונים הרואים נגד עיניהם את שורת הרווח בלבד. שחקנים ואוהדים ביקרו את מה שנתפס בעיניהם כאי הבנה וכפגיעה ביסודות תרבות הכדורגל והקשר המיוחד שבין מועדון כדורגל לבין הליגה המקומית, העיר שבה הוא פועל וקהל האוהדים המסור. למועדונים נגרם לא רק נזק תרמיתי אלא גם נזק כלכלי שהתבטא באובדן קשר עם נותני חסות.¹⁴ במענה לגל הביקורת, בעלים או מנהלים של המועדונים שחזרו בהם פרסמו הודעות התנצלות בפני האוהדים.¹⁵

הגם שמועדוני הכדורגל בישראל אינם נמנים עם המועדונים שהוגי רעיון הסופר-ליג רצו לצרף, האירוע של הקמת הסופר-ליג עורר עניין רב בישראל, ולאירוע התיינה השלכות גם על הכדורגל הישראלי. גם בישראל עבר הכדורגל הליך של מסחור, אם כי האופי והעוצמה של המסחור שונים מאלו של ליגות אחרות דוגמת הליגה האנגלית הבכירה (הפרמיירליג). המסחור של הכדורגל בישראל בא לידי ביטוי, בין היתר, במעבר של שחקנים בשתי הליגות הבכירות (ליגת העל והליגה הלאומית) ממעמד של חובבנים למעמד של עובדים מקצוענים

- 10 על תגובת ראש ממשלת בריטניה בוריס ג'ונסון ראו: *European Super League offends principles of competition – Boris Johnson*, BBC NEWS (Apr. 20, 2021), <https://tinyurl.com/n7478mfh>.
 "A war on football": Creation of breakaway Super League sparks furious reactions, FRANCE 24 (Apr. 19, 2021), <https://tinyurl.com/3bdmhbpz>.
- 11 David McDonnell, *Pep Guardiola's damning comments on what Super League chiefs have done to club managers*, MIRROR (Apr. 21, 2021), <https://tinyurl.com/e8bse24x>.
 ראו גם: *Solskjær says fans must be heard as Manchester United prepare for protest*, THE GUARDIAN (Apr. 30, 2021), <https://tinyurl.com/6btdrbja>.
- 12 Luke McLaughlin, "Pure greed": Gary Neville takes aim at clubs in European Super League, THE GUARDIAN (Apr. 18, 2021), <https://tinyurl.com/h944ensh>.
- 13 Barney Ronay, *Football's Fan Protests are a Positive, Legitimate Respond to Deeper Discontent*, THE GUARDIAN (May. 7, 2021), <https://tinyurl.com/cy5vx8jk>.
 מנצ'סטר יונייטד לפני משחק מול ליברפול ראו: *Protesting Manchester United fans invade Old Trafford – in pictures*, THE GUARDIAN (May. 2, 2021), <https://tinyurl.com/2rsyyz79>.
 על מחאת אוהדי ארסנל ראו: *Arsenal fans protest over fiasco – as Spotify boss says he'd like to buy the club*, SKY NEWS (Apr. 24, 2021), <https://tinyurl.com/4zd39pfj>.
- 14 Jamie Jackson, *Manchester United lose £200m training kit deal over fans' anti-Glazers campaign*, THE GUARDIAN (May. 8, 2021), <https://tinyurl.com/8na7jppj9>.
- 15 *Manchester United and Liverpool owners apologise for European Super League proposal*, BBC SPORT (Apr. 21, 2021), <https://tinyurl.com/y4ffxbfpj>; *An open letter to our fans*, ARSENAL (Apr. 20, 2021), <https://tinyurl.com/uddc4sny>.

בשכר, ובהליך העברת הניהול של מרבית המועדונים מעמותות הספורט ההיסטוריות שחסו בצל מרכזי הספורט הפוליטיים (ארגוני הפועל, מכבי ובית"ר) אל תאגידים מסחריים שהם בעלי המועדון או בעלי זכויות הניהול במועדון.¹⁶ להליך זה משמעות עמוקה, שכן הבעלות הפרטית הינה הסדר משפטי הנשען ברובו על עקרונות השוק החופשי והקניין הפרטי. השינוי בדפוס ההתאגדות של מועדוני כדורגל מתאגיד מסוג עמותה הפועלת שלא למטרת רווח לתאגיד מסוג חברה בע"מ הפועלת לשם השגת רווח מצריך דיון בשאלת ההיקף של חופש הפעולה שיש להותיר בידיהם של הבעלים הפרטיים, והאם ההסדר המשפטי בישראל נותן מענה ראוי למכלול האינטרסים של בעלי העניין בקיומו ובהצלחתו של המועדון.

שאלה זו מתחדדת נוכח הייחודיות של מועדון כדורגל אשר באה לידי ביטוי במסגרת הפעילות הכלכלית של המועדון. התבוננות בכדורגל כבשדה כלכלי מצביעה על קיומה של דילמה טבועה שאינה מאפיינת את מרבית הזירות הכלכליות-תחרותיות האחרות. התחרות והניצחון הספורטיבי הם המגדירים את הגיון הפעולה הספורטיבי של המועדון, אולם השאיפה להשגת הניצחון הספורטיבי הנמדד בתוצאות מדי עונה ועונה עלולה להוביל להתנהלות כלכלית לא אחראית שעשויות להיות לה השלכות שליליות על מידת יציבותו הכלכלית של המועדון לטווח הארוך. התנהלות כזו יכולה להתבטא לדוגמה בהוצאות כספיות מרובות במהלך עונת משחקים, אשר אולי תקדמנה את המועדון מבחינת סיכויי ההצלחה הספורטיבית אך אינן צפויות להתאזן עם ההכנסות באותה שנה או בשנים העוקבות. בנוסף, בשונה מזירות תחרותיות שוקיות, בין המתחרים קיימת תלות הדדית, שהרי בלא קיומה של מסגרת תחרותית משותפת אין הספורט מתקיים, ובלא תחרותיות משמעותית העניין בתחרות נפגע, דבר המשפיע על היציבות הכלכלית של המועדונים.

לדפוס ההתאגדות ולאופני ההתנהלות של מועדוני הכדורגל בישראל יש אם כן השפעה אדירה, לא רק על התוצאות הספורטיביות ועל התחרותיות בליגות השונות אלא גם על מצבם הכלכלי של המועדונים, על יכולתם להיות מאוזנים כלכלית לאורך זמן ועל אמינותם כמעבידים וכלקוחות. לא פחות מכך, ויש שיגידו אף יותר, איתנותו הכלכלית והניהולית של מועדון כדורגל הינה משמעותית עבור האוהדים של קבוצת הכדורגל, שעבורם המועדון הוא עניין של זהות תרבותית והשתייכות קהילתית. מועדון כדורגל פועל כרגיל במקום גאוגרפי קבוע ומקיים קשרי גומלין עם היישוב שהמועדון ממקם בו, לרבות עם הרשות המקומית. במקרים רבים מועדון הכדורגל משמש אף כגורם של "חינוך משלים" עבור ילדים ונערים. ריבוי הגורמים שיש להם עניין מהותי בקיומו ובהצלחתו של המועדון מעלה את השאלה האם ההסדרים המשפטיים המסדירים את פעולתו של המועדון רגישים דיים להקשר המיוחד של פעילות מועדון כדורגל, אשר על אף היותו מצוי בבעלות פרטית מהווה גם תאגיד בעל תפקיד חברתי, בראש ובראשונה עבור האוהדים אך גם כלפי כלל הקהילה החברתית והגאוגרפית שהמועדון פועל בה.

במוקדו של מאמר זה עומדת הבחינה של כמה מההסדרים המשפטיים החלים על מועדוני הכדורגל בישראל הנמנים עם ליגות הגברים המקצועניות – ליגת העל והליגה הלאומית, וזאת על מנת לבחון מהו היחס המתקיים בהם בין ההתמקדות בראיית הכדורגל כתחום

16 אמיר בן פורת "כמה עשתה הפועל? הטרינספורמציה של הכדורגל הישראלי לסחורה" מגמות לט 517 (1999). ראו להלן דיון בפרק ב.

כלכלי בעיקרו והמשגתם של הבעלים ושל המועדונים כ"שחקנים שוקיים" לבין הראייה הרחבה של מועדון כדורגל כגורם שיש לו חשיבות קהילתית וציבורית. בעת עריכת בחינה כזו אין די בהסתכלות פנימה אל המשפט הישראלי או אל המערך של הכללים המשפטיים אשר נקבעים על ידי התאחדות הכדורגל הישראלית. עולם הכדורגל הוא ביטוי נוסף למצב שבו מתקיימים בשדה החברתי כמה רבדים של משפט באותה עת וביניהם מתקיים מערך יחסים מורכב הכולל הן אחדות והן יריבות. הדבר בא לידי ביטוי בעיקר במערך היחסים שבין שני רבדים של משפט – משפט המדינה (או משפט איגודי מדינות, כדוגמת האיחוד האירופי) והמשפט הנוצר במסגרת פעילות מכלול הגופים הפועלים תחת ההתאחדות העולמית לכדורגל (פיפ"א) במישורין או בעקיפין (להלן: המשפט הפנימי של הכדורגל). כך, בצד רגולציה של המדינה בנוגע לסוגיות של בעלות, דפוסי התאגדות (לרבות פירוק) וניהול תקין (בעיקר כאשר המדינה מעבירה תמיכות מתקציבה לפעילות הכדורגל) נמצא בשדה המשפטי רשת צפופה של כללים מחייבים אשר נקבעים במסגרת גופי הספורט עצמם – ברמה העולמית (כללי ההתאחדות העולמית לכדורגל – פיפ"א), ברמה היבשתית (בהקשר הישראלי: כללי ההתאחדות האירופית לכדורגל – אופ"א) וברמה המקומית (תקנוני ההתאחדות לכדורגל בישראל). המשפט הפנימי של הכדורגל עוסק במגוון רחב של סוגיות הקשורות בבעלות, ניהול והתנהלות של מועדוני כדורגל, קיימים בו גופי פיקוח, שיפוט ואכיפה ייחודיים. לכללים מרובדי המשפט השונים תכנים ודגשים מגוונים, ולא תמיד הם עולים בקנה אחד זה עם זה.

מטרתו של פרק א במאמר היא "לעשות סדר" ולהסביר בקצרה את מבנה האסדרה של הכדורגל ואת מערך היחסים שבין שני רובדי המשפט – הראשון הוא משפט של מדינת ישראל, ככל שחל על פעילות ספורט בכלל ועל כדורגל בפרט, והשני הוא המשפט הפנימי של הכדורגל. הסבר זה מהווה רקע נחוץ להבנת הניתוח המפורט שבפרק ב של המאמר המתמקד בבחינה של עיקר ההסדרים בשני הרבדים הללו של המשפט – המשפט הישראלי והמשפט הפנימי של הכדורגל – בדבר דפוס ההתאגדות של המועדון, זהות הבעלים, התנהלותו המקצועית וסמלי הזהות של המועדון. מטרתה של בחינה זו היא זיהוי מטרתה של האסדרה, אופני התמודדות עם הייחודיות של מועדון כדורגל כגוף כלכלי והאופן שבו היא רואה את מהותו של מועדון הכדורגל על הציר שבין תאגיד מסחרי לבין גוף חברתי.

א. ריבוי מגרשי המשפט של הכדורגל

התבוננות ראשונית אל האסדרה של הכדורגל המקצועני תוביל לתחושת סחרחורת אצל המתבונן. תחושה זו נובעת מהריבוי של רובדי משפט, כללים, גורמים מאסדרים ותחומי משפט, ומצריכה שרטוט מפת דרכים. ריבוי מעין זה של מופעי המשפט מאפיין במידה רבה שדות חברתיים שבהם נמצא פעילות חובקת עולם המאופיינת בקיומן של מערכות יחסים מורכבות של תחרות מחד גיסא, ותלות מאידך גיסא. האסדרה נמצאת במיקומים שונים (ברמה הבינלאומית, ברמת ארגונים על-מדינתיים כגון האיחוד האירופי, ברמה המדינתית כמו גם בגופים השייכים לשדות ארגוניים שונים) והיא בעלת אופי מגוון, החל ממשפט

פורמלי, המשך במערכות סדר הסכמיות בין השחקנים הפעילים בתחום ועד מערכות נורמות חברתיות לא פורמליות.¹⁷

על אף היות עולם הספורט גלובלי, המאפיין אותו ככלל הוא היותו זירה שהמשפט הבינלאומי ממלא בה תפקיד שולי. למעשה, תחום הפעולה והאסדרה העיקרי בספורט שיש לו מאפיינים של משפט בינלאומי הוא התחום החשוב של המאבק נגד תופעת הסימום בספורט.¹⁸ עיקר ההסדר המשפטי מצוי בקשר הגומלין המורכב שבין עולם המשפט הפנימי של הכדורגל לבין משפט המדינות (או איחודי מדינות, כדוגמת האיחוד האירופי).

1. משפט המדינה

מנקודת מבטה של המדינה היא בעלת הסמכות לקבוע הסדרים משפטיים בכל תחומי החיים, והכדורגל איננו חריג בהכפפתו למשפט המדינה. למעשה, נקודות הממשק בין הכדורגל לבין משפטה של המדינה הן רבות, והמקרה של ישראל מדגים זאת. במשפט הישראלי, אם מועדון כדורגל מאוגד כישות משפטית על פי חוק המדינה, הוא כפוף למכלול הדינים החלים על תאגיד מאותו סוג כמו גם לדיני המס.¹⁹ אם המדינה או רשות מקומית תומכת בפעילות מועדון כדורגל יחולו עליו אותם דינים החלים על כלל הגופים הנתמכים, והרשות הציבורית עצמה כפופה לחובת השוויון בהקצאת תמיכות.²⁰ הממשק בין הכדורגל ומשפט המדינה מעלה מגוון סוגיות חוקתיות, כגון סוגיית חופש הדת העולה כתוצאה מקיומם של משחקי כדורגל בימי שבת,²¹ זכות הליך משמעתי הוגן, לרבות הזכות לייצוג משפטי בדיון בפני בית הדין המשמעתי של ההתאחדות לכדורגל.²² בתחום המשפט הפלילי נמצא שורת

17 לסקירה של תופעת ריבוי הרבדים ומגוון אופני האסדרה ראו: Marc Schneiberg & Tim Bartley, *Organizations, Regulation, and Economic Behavior: Regulatory Dynamics and Forms from the Nineteenth to Twenty-First Century*, 4 ANN. REV. SOC. SCI. 31 (2008); Karen J. Alter & Karl Raustiala, *The Rise of International Regime Complexity*, 14 ANN. REV. SOC. SCI. 329 (2018).

18 בתחום המאבק למניעת סימום בספורט נמצא שיתוף פעולה ממוסד בין מדינות לבין גופי הספורט, ובראשם הוועד האולימפי, הבא לידי ביטוי בפעילות של הסוכנות העולמית למניעת סימום בספורט. על הסוכנות העולמית למניעת סימום בספורט ופעולתה ראו: WORLD ANTI-DOPING AGENCY, <https://tinyurl.com/3tztyhw6> (last visited Jul. 12, 2021). של ישראל ראו: **הסוכנות הלאומית למניעת סימום בספורט**, <https://tinyurl.com/5xr394ys>.

19 רשות המסים "הסיווג והבויות המס של קבוצות הכדורגל בליגת העל בישראל" (הוראת פרשנות 1/2017, 6.2.2017); ע"א 7883/12 קשר ספורט בע"מ נ' משרד האוצר (נבו) 13.7.2015.

20 עת"ם (מנהליים ב"ש) 23013-10-18 העמותה לקידום כדורגל נשים בבאר שבע נ' עיריית באר שבע (נבו) 5.9.2019.

21 בג"ץ 7635/15 התנועה למדינה יהודית ודמוקרטית נ' היועץ המשפטי לממשלה (נבו) 6.6.2018.

22 ה"פ (מחוזי ת"א) 38811-11-10 התאחדות לכדורגל בישראל (נבו) 14.12.2010; ה"פ (מחוזי ת"א) 1404-05-16 ראיזקוביץ נ' ההתאחדות לכדורגל (נבו) 2.5.2016; ירון קובו "חור בהגנה: על הזכות לייצוג בהליכי משמעת של איגודי ספורט" ספר דנציגר 691 (לימור זר-גוטמן ועידו באום עורכים) (2019).

עבירות על חוקי המדינה הקשורות במישרין ובעקיפין לכדורגל, החל מעבירות של תקיפה כלפי אוהדי קבוצה יריבה,²³ עבירות צווארון לבן ועבירות של הטיית תוצאות משחקים. גם בתחום הנזיקין עולות סוגיות הקשורות בספורט, כגון שאלת האחריות בשל נזקי גוף כתוצאה מאירועים במהלך משחק, שאלת האחריות לנזק גוף שגרם שחקן לשחקן אחר במהלך משחק²⁴ וסוגיות של עוולות מסחריות העולות בהקשר של הספורט.²⁵ שאלות בדבר מעמדם, היקף זכויותיהם של השחקנים המקצוענים כעובדים שכירים של המועדונים, הסדרת מעמדם החוזי בעת חוזה ובעת סיום חוזה מערבות את דיני העבודה ודיני החוזים עם ההסדרים המיוחדים שבמשפט הפנימי של הכדורגל.²⁶ המאפיין הכללי של החלת הדינים הכלליים בישראל על פעילות הספורט המקצועני הינה עמידה קפדנית על שמירת זכויותיהם של צדדים נפגעים, אך גם התייחסות רגישה להקשר המיוחד של הכדורגל.

ההסדר התחיקתי בישראל בתחום הספורט איננו נרחב. ניתן לזהות בהסדר התחיקתי חלוקה בין הנושאים שבהם יש לעולם הספורט מומחיות ייחודית, ולגביהם תהיה לארגוני ספורט אוטונומיה יחסית, לבין סוגיות המערבות אינטרס של המדינה בהבטחת תקינות שלטונית או זכויות של אוכלוסיות מסוימות, כגון נשים וקטינים. בהסדר התחיקתי בולטת הדאגה לסדר הציבורי, תקינות המקומות שפעילות הספורט מתרחשת בהם ובטיחות וסדר בעת התרחשות אירוע הספורט.²⁷ המדינה אף התקינה הסדרים מיוחדים לפעילויות ספורט הנתפסות על ידה ככרוכות בסיכון רב.²⁸ בצד ההסדרה בחקיקה מיוחדת, בשנת תשמ"ח חוקק חוק הספורט (להלן: החוק).²⁹ על פי שמו החוק נחזה להיות בגדר הסדר מקיף של תחום הספורט, אך למעשה הוא כולל אוסף הוראות קצר יחסית ומתמקד בסוגיות ספורט, כגון אסדרת כשירות שופטים וחובת הכשרת מאמנים ומדריכי ספורט, כמו גם חובת רכישת ביטוח וביצוע בדיקות רפואיות לספורטאים, איסור שימוש בתכשירים ממריצים והסדרת מעמדם של ספורטאים קטינים אל מול אגודות הספורט.

עניין בעל חשיבות רבה באסדרת מועדוני כדורגל הוא קביעת מעמדה של ההתאחדות לכדורגל בישראל והיקף ההרשאה לפעילותה. בהתאם לחוק הספורט, על ההתאחדות

23 ע"פ 2854/18 משה נ' מדינת ישראל (נבו 27.8.2019); ע"פ 2921/18 מדינת ישראל נ' בצלאל (27.10.2019).

24 ת"א (מחוזי ת"א) 62188-02-15 דהן נ' סרנה (נבו 30.12.2019).

25 ע"א 4843/02 אלוניאל בע"מ נ' מקדונלד, פ"ד נח(4) 314 (2004).

26 עניין קשר ספורט, לעיל ה"ש 19; רע"א 7196/18 מועדון הכדורגל א.ג. בית"ר ירושלים (2001) בע"מ נ' הרוש (נבו 12.11.2018).

27 חוק הבטיחות במקומות ציבוריים, התשכ"ג-1962; חוק איסור אלימות בספורט, התשס"ח-2008; תקנות איסור אלימות בספורט (כללי התנהגות באירוע ספורט ודרך פרסומם), התשע"ב-2012. לטענת גיא ומוכתר המשפט הישראלי דחה את מודל ההכלה החברתי האנגלי ואימץ גישה המדגישה את אחריותו האישית הפלילית של האוהד במנותק מתנאים סביבתיים, ויצר דה לגיטימציה של האוהדים כעבריינים בכוח. ראו: שלומית גיא ועופר מוכתר "בין פיקוח להכלה חברתית: הטיפול באלימות בכדורגל הישראלי לעומת הטיפול באלימות בכדורגל האנגלי" סוגיות חברתיות בישראל 21 102 (2016).

28 חוק הצלילה הספורטיבית, התשל"ט-1979; חוק הנהיגה הספורטיבית, התשס"ו-2005.

29 חוק הספורט, התשמ"ח-1988.

להיות תאגיד שלא למטרת רווח המרכז והמייצג ענף ספורט, והוא מוכר על ידי הגוף הבינלאומי המוכר באותו ענף ספורט.³⁰ הגדרה זו מעניקה למעשה להתאחדות לכדורגל מעמד של מונופול כאיגוד ספורט בתחום הכדורגל. החוק מסמיך את ההתאחדות לכדורגל להתקין הסדרים משפטיים מחייבים בדמות תקנונים אשר יסדירו את הניהול התקין של ענף הכדורגל, לרבות תקנוני משמעת ושיפוט פנימי, תקנונים המקימים ומסדירים את פעולתם של גופי שיפוט ייחודיים, כללים בדבר שכר ותשלומים לשחקנים ומאמנים, וכללים בדבר מעבר שחקנים בוגרים ממועדון למועדון.³¹ כאשר לגופי השיפוט הפנימיים, חוק הספורט מסדיר את תנאי הכשירות לכהונה ואופן הבחירה לכהונה,³² וקובע את סמכותם הבלעדית של גופי השיפוט של ההתאחדות לכדורגל לדון ולהחליט בעניינים הקשורים לפעילות במסגרת ההתאחדות.³³ בפסה"ד בעניין ארגון שחקני הכדורגל הסביר בית המשפט העליון כי "המחוקק לא ביקש להתערב מבחינת התוכן בעיצוב התקנונים של ארגוני הספורט או לאשר תוכן זה והותיר המלאכה בידי ארגונים אלה, תוך שהוא מכיר במסגרות אלה כמסגרות החוקיות של הפעילות הספורטיבית הרשמית במדינה".³⁴ לשון החוק מעניקה סמכות פעולה רחבה להתאחדות לכדורגל, אך פעולות ההתאחדות נתונות לאסדרה ולפיקוח מכוח שני מקורות משפטיים. ראשית, בהיותה עמותה רשומה חלים על ההתאחדות כלל הדינים החלים על עמותות, והיא נתונה לפיקוח מוסד רשם העמותות ובתי המשפט.³⁵ שנית, ההתאחדות לכדורגל הינה גוף דו־מהותי, כלומר גוף אשר התאגד בהתאם לכללי המשפט האזרחי, אך בשל סוג פעילותו, חשיבותה לכלל הציבור או קשריו עם השלטון חלים עליו גם כללים של המשפט הציבורי (חוקתי ומנהלי) בהיקף משתנה.³⁶ על אף התאגדותה כעמותה מכוח המשפט הפרטי, ההתאחדות לכדורגל ממלאת תפקידים ציבוריים ולפעולותיה השלכות רבות על הציבור שוחר הכדורגל בישראל. בשל כך נקבע כי ההתאחדות לכדורגל הינה

30 שם, בס' 1.

31 שם, בס' 10.

32 שם, בס' 10א.

33 שם, בס' 11.

34 ע"א 825/88 ארגון שחקני הכדורגל בישראל נ' ההתאחדות לכדורגל בישראל, פ"ד מה(5) 89, 108 (1991).

35 חוק העמותות, התש"ם-1980. בנוסף להנחיות החלות על כלל העמותות קיים הסדר מיוחד בנוגע לבחירות באיגודי ספורט, ראו הנחיית רשם העמותות "הליך בחירות באיגודי ספורט בישראל" (3.12.2018). לדפוס ההתאגדות כעמותה יש גם מגבלות שמקורן בתוכן ההסדר המשפטי שבדין הישראלי. כך, לדוגמה, נדחתה בקשתם של שניים מחברי הנהלת ההתאחדות לכדורגל לאשר הגשת תביעה נגזרת בשם ההתאחדות כנגד נושאי משרה בה בשל מה שנטען כגרימת נזקים כספיים כתוצאה מהעברות כספיים אסורות (שמקורם מהמועצה להסדר הימורים בספורט וממכירת זכויות שידור) לקבוצות החברות בהתאחדות. השופטת רונן קבעה כי יש לפרש את העדרה של הסדרה מפורשת של מוסד התביעה הנגזרת בחוק העמותות כהסדר שלילי. ראו: תנ"ג (כלכלית ת"א) 43264-02-17 מאירי נ' התאחדות לכדורגל בישראל (נבו) (27.10.2020).

36 על גופים דו־מהותיים ראו: דפנה ברק ארז משפט מנהלי – משפט מנהלי כלכלי 507-460 (2013).

גוף בעל אופי דו־מהותי המשלב תכונות של גוף פרטי עם תכונות של גוף ציבורי. לכן, ההתאחדות כפופה לנורמות מסוימות של המשפט הציבורי הנאכפות על ידי בתי המשפט. כך נקבע כי על ההתאחדות לכדורגל חלה חובת מכרז והבטחת זכות ייצוג משפטי במסגרת דיונים משמעותיים.³⁷

העולה מכך הוא כי המדינה הסדירה באמצעות גופיה השונים כמה היבטים משפטיים הקשורים בכדורגל, וזאת בעיקר בשל האינטרסים הציבוריים החשובים הגלומים בהם. בנוסף, אף על פי שמנקודת מבטה הפנימית של המדינה משפטה הוא מקור ההסמכה לפעולתה של ההתאחדות לכדורגל ומוסדותיה השונים, לרבות אסדרת פעילותם של מועדוני כדורגל, המדינה הכירה בחוק הספורט בכוחם של ארגוני הספורט העל־מדינתיים (פיפ"א ואופ"א בהקשר של כדורגל) המעניקים להתאחדות לכדורגל את כוח הפעולה והייצוג של הכדורגל הישראלי. גישה זו של המדינה מתאפיינת מחד גיסא בשמירה על זכויות חוקתיות ועמידה על קיום האינטרס של הסדר הציבורי, אך מאידך גיסא היא מתאפיינת בריסון נרחב בכל הקשור לתוכן ההסדרים הפנימיים של עולם הספורט שארגוני הכדורגל העל־מדינתיים משמיעים לגביהם טענה לאוטונומיה.

2. המשפט הפנימי של הכדורגל

לאורך שנות פעילותם של גופי ספורט על־מדינתיים, ובראשם הוועד האולימפי, נוצר משפט ספורט גלובלי שזוכה לכינוי *Lex Sportiva*.³⁸ משפט זה נמצא במגוון רחב של מקורות, והוא עוסק בסוגיות קטנות וגדולות הרלוונטיות לפעילות של ענפי הספורט השונים.³⁹ בין המקורות נמצא מכלול של כללים שהותקנו על ידי ארגוני הספורט השונים, הכרעות שיפוטיות שנתקבלו במנגנוני משמעת, אתיקה ויישוב סכסוכים הפועלים במסגרת אותם ארגוני ספורט וכן בפסיקתו של בית הדין לבוררות בספורט (CAS).⁴⁰ המשפט הפנימי של הכדורגל הוא חלק ממשפט ספורט גלובלי זה.

37 לדיון מקיף במהות ההתאחדות כגוף דו־מהותי ובהשלכות המשפטיות של סיווג זה ראו: אסף הראל "גוף דו־מהותי כיציר כפיו של המחוקק: בראי חוק הספורט, תשמ"ח-1988" *עלי משפט* ט 419 (2011). לעניין זכות הייצוג ראו את המקורות המובאים בה"ש 22 לעיל.

38 Dimitrios P. Panagiotopoulos, *General Principles of Law in International Sports Activities and Lex Sportiva*, 10 INT'L SPORTS L. REV. 332 (2014); Klaus D. Wolf, *Patterns of Legitimation in Hybrid Transnational Regimes: The Controversy Surrounding the Lex Sportiva*, 5 POLITICS & GOVERNANCE 63 (2017); Leonardo V. P. de Olivera, *Lex Sportiva as the Contractual Governing Law*, 17 INT'L SPORTS L. J. 101 (2017).

39 Antoine Duval, *Transnational Sports Law: The Living Lex Sportiva*, TMC ASSER INSTITUTE FOR INTERNATIONAL & EUROPEAN LAW (2020).

40 על מוסד בית הדין לבוררות בספורט ראו: TRIBUNAL ARBITRAL DU SPORT COURT OF ARBITRATION: *FOR SPORT*, <https://tinyurl.com/3n8xwvsb> (last visited Jul. 17, 2021). על אופן פעולתו של מוסד זה בכינון תכנים מהותיים במשפט הספורט ראו: Antoine Duval, *Seamstress of Transnational Law: How the Court of Arbitration for Sport Weaves the Lex Sportiva*, TMC ASSER INSTITUTE FOR INTERNATIONAL & EUROPEAN LAW (2020).

כינונו של המשפט הפנימי של הכדורגל הוא חלק ממכלול הפעולה של ארגוני הכדורגל העולמיים, המקיימים ביניהם קשר היררכי. בראש הפירמידה עומדת התאחדות הכדורגל העולמית פיפ"א; חברות בה כל התאחדויות הכדורגל הפועלות בתחום של ישות מדינית והוחלט על קבלתן כחברות. מוסדותיה של פיפ"א, ובראשם הקונגרס שבו משתתפות ההתאחדויות החברות והוועדות השונות, עוסקים בשלל נושאים הכרוכים בפעילות הכדורגל והדורשים דיון וקביעת מדיניות. פיפ"א היא המארגנת והמפעילה את התחרות הכלל עולמית – גביע העולם בכדורגל שבו מתחרות נבחרות ממדינות שונות (מפעל המכונה בישראל "המונדיאל").⁴¹ תחת פיפ"א פועלות שש קונפדרציות יבשתיות. סמכות ההתאחדות האירופית, כמו סמכויות יתר הקונפדרציות, קבועות בחוקה של פיפ"א, והיא כפופה לה. עם זאת, להתאחדויות היבשתיות יש חופש לפעול בנושאים רבים ואף ליצור אסדרה רחבה יותר מזו שקבעה פיפ"א. אופ"א היא המארגנת ומפעילה תחרויות כדורגל בין הנבחרות של ההתאחדויות האירופיות החברות בה (גביע אירופה), וכן תחרויות בין מועדונים החברים בהתאחדויות החברות בה (דוגמת ליגת האלופות והליגה האירופית).⁴² ההתאחדויות המקומיות חברות באחת מהקונפדרציות, וכפופות לה. על אף המיקום הגאוגרפי של ישראל, מסיבות פוליטיות כלל-עולמיות הקונפדרציה שהתאחדות הכדורגל הישראלית חברה בה היא ההתאחדות האירופית.

ארגוני העל של הכדורגל – פיפ"א והקונפדרציות – כמו גם ההתאחדויות לכדורגל במדינות השונות, משמיעים טענה לאוטונומיה מהתערבות מדינית בענייניו הפנימיים של הכדורגל.⁴³ התערבות מדינית עלולה לטענתם לפגוע בטוהר הספורט ולהביא אל תוך עולם הכדורגל מחלוקות פוליטיות, כמו גם כוח שלטוני משחית. בנוסף לטענה כללית זו ישנן כמה הנמקות נוספות התומכות בטענה לאוטונומיה: לארגוני הכדורגל מומחיות ספציפית בקביעת כללים המסדירים ומפקחים על קיום תחרויות הוגנות בין מועדוני הספורט, כמו גם בקביעת הסדרי פיקוח ושיפוט של עבירות אתיקה ומשמעת; פעילות הכדורגל במסגרת מועדונים, התאחדויות מקומיות וקונפדרציות מתקיימת בכל רחבי העולם, ונדרשת הרמוניזציה בין ההסדרים של המדינות; מערכת השיפוט הפנימית של עולם הספורט היא מערכת יעילה יותר מבחינת זמן, מומחיות ואחידות; לארגוני הספורט יכולת אכיפה ממשית של הסנקציות הייחודיות לעולם הכדורגל. הטענה לאוטונומיה באה לידי ביטוי בתקנון היסוד של פיפ"א המחייב את ההתאחדויות החברות לפעול באופן עצמאי וללא השפעה שאינה ראויה מצד שלישי, ולבחור את החברים במוסדות ההתאחדות בהליך פנימי דמוקרטי.⁴⁴ הפרת חובות אלו עלולה להוביל להשתת סנקציה על ההתאחדות המקומית, לרבות השעיה והרחקה.

About FIFA, FIFA, <https://tinyurl.com/x9mx8xa5> (last visited Jul.7, 2021) 41

What UEFA Does, UEFA, <https://tinyurl.com/2d29s9cj> (last visited Jul.7, 2021) 42

Suren Gomtsian et al., *Between the Green Pitch and the Red Tape: The Private Legal Order Of FIFA*, 43 YALE J. INT'L L. 85, 119–130 (2018); Branislav Hock & Suren Gomtsian, *Private Order Building: The State in the Role of the Civil Society and the Case of FIFA*, 17 INT'L SPORTS L. J. 186 (2018)

FIFA Regulations: Statues art.19 (2020) 44

המשפט הפנימי של הכדורגל כולל כללים ונורמות העוסקים הן בנושאי הליכה העקרוניים והן בענייני היום-יום של עולם הכדורגל. משפט הכדורגל מתמקד בנושאים מסוימים ואין הוא מתיימר לכלול הוראות באשר לכל עניין הקשור במישורין או בעקיפין עם פעולתם של מועדוני הכדורגל. בין היתר נמצא במשפט הפנימי של הכדורגל כללים לגבי חוקת המשחק עצמו וכללי תחרויות הכדורגל, כללים באשר לפעולת פיפ"א ופדרציות הכדורגל כארגוני-על, כללים לגבי חובות התאחדויות הכדורגל המקומיות, כללי אישור מועדונים ורישום שחקנים, כללים לגבי מעמד השחקנים ואסדרת מעברם ממועדון למועדון, כללים באשר למשטר, ניהול והתנהלות כלכלית של מועדונים, אסדרת פעולתם של סוכני שחקנים, כמו גם ריבוי הוראות בעלות אופי משמעותי (הגדרת עבירות, סנקציות וכללי דיון ושיפוט).

משפט הכדורגל הפנימי פועל בהתאם להיררכיה המוסדית המחייבת בין ארגוני הכדורגל וחוקיהם. בראש הפירמידה עומדת פיפ"א, ובהתאם נקבעה חובת ציות הפועלת מלמטה כלפי מעלה לתקנונים, להנחיות ולהחלטות של מוסדות הספורט לרבות פסה"ד של CAS, ככל שהוענקה לו סמכות בתקנונים של ארגוני הכדורגל. כך, לדוגמה, תקנון היסוד של ההתאחדות לכדורגל בישראל קובע מפורשות את כפיפות כל הגורמים המעורבים בכדורגל (ההתאחדות וממלאי התפקידים בה, מועדונים, שחקנים, ממלאי תפקידים במועדונים, מאמנים ושופטי כדורגל) לכללים ולהחלטות הנקבעות בידי פיפ"א ואופ"א, לרבות המוסדות בעלי האופי המשמעותי והשיפוטי והכרעות ביה"ד לערעורים בספורט.⁴⁵ בתקנונים שונים של פיפ"א ואופ"א נקבעו הוראות שחובה על ההתאחדויות המקומיות לכלול בתקנוניהן. בחינה של התקנונים השונים של ההתאחדות הישראלית מצביעה על מילוי חובה זו. בין הגופים ברמות השונות של הפירמידה קיימת חלוקת עבודה באסדרה המשפטית. כך, לדוגמה, פיפ"א היא שהסדירה את הסטטוס של השחקנים ביחסיהם החוזיים עם המועדונים ואת המעבר של שחקנים בין מועדונים ממדינות שונות, תוך שימת דגש מיוחד על ההסדר לגבי קטינים,⁴⁶ אך את המעבר של שחקנים ממועדון למועדון באותה מדינה מסדירים כללים של ההתאחדות המקומית.⁴⁷ בנושאים אחרים, דוגמת אסדרת רישום מועדונים, קבעה פיפ"א תקנון, אך הוא בבחינת תנאי מינימום והפדרציות וההתאחדויות המקומיות רשאיות להרחיב את ההסדר החל על מועדונים הפועלים במסגרתן.⁴⁸

על אף הטענה לאוטונומיה, כללי משפט הספורט, ארגוני העל של הכדורגל וגופי השיפוט הפנימיים אינם עצמאיים לגמרי, ולא רק בישראל. כך, פעילות הספורט מחויבת בכיבוד זכויות האדם המוכרות במשפט הבינלאומי, ותקנון היסוד של פיפ"א מכיר בכך במפורש.⁴⁹ פיפ"א מאוגדת כתאגיד שלא למטרת רווח על פי הדין במקום מושבה בשווייץ, המעניק

45 ראו: ס' 2(ב), 2(א), 2(א), 2(א) (ח) ו-14 לתקנון היסוד של ההתאחדות לכדורגל בישראל (2018).
 46 FIFA Regulations: Status and Transfer of Players (2020).
 47 ראו: תקנון הרישום של ההתאחדות לכדורגל בישראל (2020).
 48 על אסדרת רישום מועדונים ראו בהרחבה להלן בחלק ב.
 49 FIFA Regulations: Statutes art.3-4 (Sep, 2020). על חדירת זכויות האדם למשפט הספורט ראו: Brendan Schwab, "When We Know Better, We do Better"; *Embedding the Human Rights of Players as a Prerequisite to the Legitimacy of Lex Sportiva and Sport's Justice System*, 32 Md. J. of Int'l L. 4 (2017).

אוטונומיה רבה להתאגדויות פרטיות, והיא כפופה לבתי הדין השווייצריים.⁵⁰ לאור גילויי השחיתות הרבים בפ"א, והכוח הרב הנמצא בידי בעלי התפקידים בה, יש דווקא חשיבות רבה בקיום פיקוח משמעותי יותר על התנהלותו של ארגון זה.⁵¹ גם בית הדין לערעורים בספורט, שמקומו בשווייץ, כפוף לערכאות השיפוט השווייצריות. עוד יותר מורכבת היא מערכת היחסים המשפטית שבין כלל גופי הספורט לבין המשפט של האיחוד האירופי (שחברות בו מרבית המדינות שהתאחדויות המקומיות הפועלות בהן חברות באופ"א) ומערכת השיפוט האירופית. היסטוריית מערכת יחסים זו מצביעה על מגמה שלפיה ככל שהכדורגל הפך לממוסחר יותר גברה נכונות ההתערבות של גופי האיחוד האירופי באסדרה הפנימית של הכדורגל. ההסדרים הפנימיים של הספורט נבחנים בעיקר לאורם של עקרון חופש התנועה והמעבר של עובדים ושירותים בין מדינות האיחוד ועקרון איסור הטלת הגבלות על חופש המסחר ופגיעה בתחרותיות.⁵² על פי אמנת ליסבון, שהיא מסמך היסוד שהאיחוד האירופי פועל על פיו החל מה-1 בדצמבר 2009,⁵³ וכפי שפורשה בפסיקתו של בית הדין לצדק האירופי, כללי האיחוד חלים על ההיבטים הכלכליים של פעילות הספורט המתקיימת ברחבי האיחוד. לעניין זה פעילות כלכלית כוללת, לדוגמה הסכמי זכויות שידור, זכויות יוצרים, חוזי שחקנים ואפשרותם לעבור ממועדון למועדון, סובסידיות מצד המדינות לפעילות מועדוני הכדורגל המקצוענים ופעולות מצד ארגוני הספורט למניעת עריכת תחרויות שלא במסגרתם.⁵⁴ עם זאת, כללי המשפט הפנימי של הספורט הנוגדים את המשפט האירופי יכולו אם בבסיסם עומד אינטרס לגיטימי ייחודי של הספורט, קיימת הלימה בין האמצעי לבין המטרה והכלל הינו מירתי.⁵⁵ האיחוד האירופי נוקט אם כן גישה

- Margareta Baddeley, *The Extraordinary Autonomy of Sports Bodies under Swiss Law: Lessons to be Drawn*, 20 INT'L L. J. 3 (2020).
- 50 על גילויי השחיתות בפ"א ועל הצורך בפיקוח משמעותי על התנהלות הארגון ראו: Bruce W. Bean, *The Perfect Crime? FIFA and the Absence of Accountability in Switzerland*, 32 MD. J. OF INT'L L. 68 (2017); J. Gordon Hylton, *How FIFA Used the Principle of Autonomy of Sport to Shield Corruption in the Sepp Blatter Era*, 32 MD. J. OF INT'L L. 134 (2017).
- 51 לסקירה ולניתוח נרחב של היסטוריית המערך של יחסי עולם הספורט והאיחוד האירופי ראו RICHARD PARISH, *SPORTS LAW and POLICY in the EUROPEAN UNION* (2010).
- 52 על אמנת ליסבון ראו *Lisbon Treaty*, EUABC.COM (last visited Jul. 12, 2021), <https://tinyurl.com/24zuhp3f>.
- 53 Oskar van Maren, *How to Bail Out Your Local Club: The Application of State Aid Rules to Professional Football Clubs in Financial Difficulty*, 16 INT'L SPORTS L. J. 155 (2017).
- 54 פסקי הדין הידועים שקבעו את התשתית המשפטית לבחינת כללי הספורט הינם Case C-415/93, *Union Royale Belge Sociétés de Football Association v. Bosman*, 1995 ECR I-4921; Case C-519/04 P, *David Meca-Macjen v. Commission*, 2006 ECR I-6991. THE LEGACY OF BOSMAN: REVISITING THE RELATIONSHIP BETWEEN EU LAW AND SPORT (Antoine Duval and Ben Van Rompuy eds., 2016).

של מתן אוטונומיה מותנית לכללי עולם הספורט.⁵⁶ מתוך מודעות לכוח המתגבר של האיחוד האירופי באסדרה המשפטית של הספורט ושל ארגון המועדונים החזקים באירופה והארגון הבינלאומי של השחקנים, פיפ"א ואופ"א נוקטות גישה המחפשת שיתוף פעולה והגעה להסכמות הדדיות אשר מחזקות את הלגיטימיות של מעמד הייחודי של גופי הספורט.⁵⁷ באופן זה גופי הספורט מנסים לשמר את מצג סמכותם לקבוע את הכללים, אך זאת תוך הכרה משתמעת בהיותה של האוטונומיה שהם טוענים לה חלקית בלבד.

העולה מתיאור זה הוא קיום מערך סדר סבוך שכולל מגוון מקורות להסדר המשפטי החל בעולם המשפט של הכדורגל, וריבוי תכנים של הסדרים. כל אלה מקיימים ביניהם מערך סבוך של יחסי גומלין המאופיינים בעת ובעונה אחת כיחסי כפיפות, תלות, איום וכיבוד הדדי של גבולות. אכן, לדוגלציה של הכדורגל חוקים משלה. מערך משפטי מורכב זה מעמיד את מועדוני הכדורגל בישראל במצב תמידי של צורך להיות מידועים באשר לעולם האסדרה המשפטי. בהעדר גוף הפועל לריכוז תמידי של מכלול המידע והנגשתו בצורה בהירה ומובנת,⁵⁸ המועדונים צריכים להתעדכן באופן שוטף בתוכן המשפט הישראלי העוסק בספורט או משיק לספורט, בהסדרי ההתאחדות לכדורגל בישראל, באופ"א ובפיפ"א, לרבות החלטות גופי המשמעת והשיפוט הפועלים במסגרת ארגונים אלו, פסיקתו של בית הדין לערעורים בספורט, כמו גם במקרים מסוימים בהתפתחות הדין בשווייץ ובאיחוד האירופי. לאור מבוך זה של כללי המשפט נראים גם החוקים הלא ברורים לגמרי של מצב הנבדל, נגיעת היד והפעלת מערכת ה-*VAR* (Video Assistant Referee = שופט מסך) כהסדרים פשוטים. פרק זה עסק בתיאור של מגרשי המשפט של הכדורגל ברובד המדינתי וברובד המשפט הפנימי של הכדורגל. הבנת המורכבות של השדות המשפטיים, המיקומים השונים ומגוון הגופים המאסדרים הוא המצע שעליו יונח הניתוח המפורט של ארבעה נושאים הקשורים באורח הדוק לדין על אודות אסדרת המבנה המשפטי של התאגדות מועדוני כדורגל בישראל והתנהלותם הן כגופים כלכליים והן גופים חברתיים. הניתוח יצביע על חלוקת עבודה מורכבת בין משפט המדינה לבין המשפט הפנימי של הכדורגל, ועל חלוקת עבודת האסדרה בתוך המשפט הפנימי של הכדורגל בין הארגונים השונים – פיפ"א, אופ"א והתאחדות הכדורגל הישראלית. חלוקת עבודה זו משקפת במידה רבה את ההבנה הן של המדינה והן של ארגוני הכדורגל את "גבולות" האסדרה והכבוד ההדדי, כמו גם את נקודות החוזקה היחסיות של כל

Kevin Kehrli, *The Unspecified Specificity of Sport: A Proposed Solution to the European Court of Justice's Treatment of the Specificity of Sport*, 39 BROOK. J. INT'L L. 403 (2014)

ראו לדוגמה *Outcome of Discussions between the Commission and FIFA/UEFA on FIFA Regulations on International Football Transfers*, EUROPEAN COMMISSION (Mar. 5, 2001) <https://tinyurl.com/y6r57a4w>. על ההסכם בין פיפ"א לארגון השחקנים וארגון המועדונים כנוגע לכללי המעבר של שחקנים ראו הודעת פיפ"א: *FIFA and FIFPRO Sign Landmark Agreement and Announce Measure to Enhance Professional Football*, FIFA (Nov. 6, 2017), <https://tinyurl.com/mr6vaemx>.

בשנים האחרונות ניכר מאמץ מצד גופי הספורט לפרסם לא רק את תוכן הכללים המנוסחים בשפה משפטית פורמלית אלא גם מדריכי פעולה המפשטים את התוכן ומנסים לאפשר לכל המועדונים להבין טוב יותר מהן הדרישות לשם ציות לכללים. ראו למשל *FIFA CLUB LICENSING HANDBOOK* (2019).

אחד מרובדי משפט אלו. פרק ב להלן בוחן כמה מההסדרים המשפטיים החלים על מועדוני הכדורגל בישראל הנמנים עם ליגות הגברים המקצועניות – ליגת העל והליגה האומית. מטרתו היא לבחון את היחס המתקיים בהם בין ההתמקדות בראיית הכדורגל כתחום כלכלי בעיקרו והמשגתם של הבעלים ושל המועדונים כ"שחקנים שוקיים" לבין הראייה הרחבה של מועדון כדורגל כגורם שיש לו חשיבות קהילתית וציבורית.

ב. רגולציה של התאגדות, בעלות, סמלי זהות והתנהלות

פרק זה מתמקד בבחינה של ארבעה הסדרים משפטיים באסדרה של מועדוני כדורגל. הסדרים אלו משקפים בפרטיהם הכרעה בדבר מהותו של מועדון כדורגל כמוסד חברתי, ומהו היחס שבין שני פניו של המועדון – הפן השוקי והפן החברתי. הניתוח עוסק הן בשאלת מיקום ההסדר ברבדים של המשפט – המשפט הישראלי והמשפט הפנימי של הכדורגל, והן בשאלות של מהות – זיהוי מטרתה של האסדרה, אופני התמודדותה עם הייחודיות של מועדון כדורגל כגוף כלכלי והאופן שבו היא רואה את מהותו של מועדון הכדורגל על הציר שבין תאגיד מסחרי לבין גוף חברתי. הפרק מתאר תחילה את ההמשגה שבבסיס השיח על אודות מהותו של מועדון כדורגל, וזאת בעיקר על רקע הליכי המסחור של הכדורגל. לאחר מכן הפרק מנתח בפירוט ארבעה הסדרים משפטיים מרכזיים החלים על מועדוני הכדורגל בישראל המתייחסים לסוגיות ליבה של דפוס ההתאגדות של המועדון, זהות הבעלים, התנהלותו המקצועית וסמלי הזהות של המועדון.

הכדורגל המקצועני של מועדונים (בעיקר כדורגל הגברים) הפועל במסגרת ההתאחדויות המקומיות החברות באופ"א, ובהן ההתאחדות הישראלית, עבר החל מסוף שנות השמונים של המאה הקודמת תהליך מואץ של התמקצעות ומסחור. תהליך זה אינו אחד בעוצמתו במדינות השונות, ויש אף שונות בין המועדונים המשתייכים לאותה התאחדות מקומית. המסחור בא לידי ביטוי בדרכים מגוונות, לרבות שינוי בדפוסי ארגון תאגידים והעברת בעלות לידי משקיעים עסקיים או בעלי אינטרסים שאינם בהכרח מתחום הספורט, הפצת סחורות הנושאות את סמלי המועדון וצבעיו, כמו גם שמם ודמותם של השחקנים, ועלייה במחירי כרטיסים ומחירי המינויים השנתיים תוך הדרה של חלק מהאוהדים ועידוד קהלים חדשים, לרוב לא מקומיים, שהם בבחינת צרכני ספורט. המסחור הוביל גם לעלייה בסכומים המשולמים לשחקנים ובסכומי דמי ההעברה המשולמים על ידי מועדונים בשל מעבר של שחקן החתום על חוזה למועדון אחר, ובמובן זה השחקנים עצמם הפכו ל"סחורה". הרצון למצוא את הכישרונות החדשים הוביל גם ללחצים למעברם של קטינים מארץ הולדתם למדינות אירופה.⁵⁹

59 לתיאור תהליכי המסחור בכדורגל והעמדתם בהקשר של ההיסטוריה העולמית של הכדורגל ראו: DAVID GOLDBLATT, THE BALL IS ROUND: A GLOBAL HISTORY OF SOCCER 682–773 (2006); RICHARD GIULIANOTTI, FOOTBALL: A SOCIOLOGY OF THE GLOBAL GAME 86–106 (1999). לתיאור ביקורתי ומושחז של השינויים בכדורגל האנגלי בכלל, ובפרמייר ליג בפרט, ראו: JOSHUA ROBINSON & JONATHAN CLEGG, THE CLUB: HOW THE PREMIER LEAGUE BECAME THE RICHEST, MOST DISRUPTIVE BUSINESS IN SPORT (2019).

חלק מההתאחדויות המקומיות אף הפרידו את הניהול השוטף של הליגות הבכירות והתקשרו עם מנהלות ליגה שהאוריינטציה שלהן כלכלית בעיקרה.⁶⁰ הכדורגל הישראלי עבר אף הוא תהליך של מסחור.⁶¹ העובדה שהכדורגל בישראל אינו מניב בדרך כלל רווחים, או שמחזור העסקים של המועדונים נמוך במידה רבה מזה של המועדונים המעוטרים של היבשת, אינה שוללת את עובדת מסחורו של הכדורגל. קנה המידה אולי קטן יותר, אך מבחינה מבנית ומהותית קיים דמיון. הדבר נכון ביחס למדינות נוספות החברות באופ"א ולמועדונים רבים בכדורגל האירופי. גם בישראל עבר הכדורגל החל משנות השמונים של המאה הקודמת ממעמד של ספורט חובבני לספורט מקצועני. שחקנים אשר קיבלו קודם לכן תגמול זעום בגין פעולתם במועדון הפכו לשחקנים מקצועיים שמעמדם הוא של עובדים שכירים של המועדון. מעברם של שחקנים ממועדון למועדון כרוך לעיתים קרובות בתשלום כספי מצד המועדון הקולט למועדון המעביר. שחקנים שאינם אזרחים או תושבי ישראל החלו לשחק בליגות. שחקנים בולטים ממסחרים את הפרסונה שלהם, שנבנתה מתוך פעילותם הספורטיבית, ומשתתפים בפרסומות תמורת תשלום. המועדונים מוכרים מוצרים ממותגים, בעצמם או באמצעות מתן זיכיונות. המועדונים מקבלים תשלומים מחברות מסחריות "נותנות חסות" תמורת פרסום ולגו החברה על מדי המועדון ובמגרש המשחקים. גם דפוס ההתאגדות של המועדונים השתנה, ועימו זהותם של הבעלים.

הליכי המסחור ושינוי דפוסי הפעולה של מועדונים רבים הובילו לדיון ער בשאלת אופיו של הארגון שהוא מועדון כדורגל. מרגע הפיכתו של הכדורגל מחובבני למקצועני בולטת העובדה כי למועדון הכדורגל פעילות כלכלית (לרבות הסכמי עבודה, הסכמי שכירות למתקני אימונים ולאצטדיון הביתי, הסכמים עם ספקים שונים, הסכמים עם נותני אשראי ועוד), אך לא עצם קיומה של פעילות כלכלית קובעת את אופיו של המועדון. הטיעון שמועדון כדורגל הינו בעיקרו עסק כלכלי מדגיש את היחס התועלתני-אינסטרומנטלי בין המועדון לבין אלו הנמצאים עימו בקשרים חוזיים ואחרים, ומעריך את מערכות היחסים הללו בהתאם למידה שבה יש בכל קשר כדי לתרום להגדלת הרווח ולחזיון מעמדו של המועדון כשחקן שוקי. הטיעון שהפן החברתי הוא המאפיין המרכזי המבדיל מועדון כדורגל מעסקים אחרים מוביל למתן דגש על מכלול מערך יחסיו של המועדון עם כלל בעלי העניין בו.⁶² כך, בהקשר הישראלי הטיעון החברתי ידגיש את חשיבות הקשר בין המועדון לבין הקהילה שהמועדון פועל בתוכה (ההקשר המקומי), היותו של המועדון מעסיק של מי שמתגוררים בקרבת מתקניו, תפקידים חברתיים שהמועדון ממלא, ובעיקר קיומה של

60 מנהלת ליגה היא גוף שחברים בו המועדונים המשחקים באותה עונה בליגה, כך שהרכבן משתנה מעונה לעונה. למנהלת מסורות סמכויות בעיקר בתחום הניהול השוטף של תפעול הליגה ובתחום הכלכלי, כגון התקשרות עם גורמי שידור, התקשרות בהסכמי סויות לליגה, פעילות שיווק של הליגות ועוד. בישראל פועלת מנהלת ליגות של שתי הליגות המקצועניות (ליגת העל והליגה הלאומית). המנהלת מאוגדת כחברה ללא כוונת רווח, וסמכויותיה הוגדרו בחוזה שבינה לבין ההתאחדות לכדורגל, אשר אף היא חברה במנהלת. המנהלת כפופה לחוק המדינה ולמשפט הפנימי של הכדורגל על רבדיו השונים. על מנהלת הליגות בישראל ראו: "מנהלת הליגות לכדורגל" מנהלת הליגות לכדורגל (11.7.2021) <https://tinyurl.com/dndttumk>.

61 על שלביו הראשונים של המסחור של הכדורגל בישראל ראו: בן פורת, לעיל ה"ש 9.

62 STEPHEN MORROW, THE PEOPLE'S GAME? FOOTBALL, FINANCE AND SOCIETY 43–73 (2003)

מחלקת נוער שבפעילויותיה משתתפים ילדים ונערים לאחר שעות הפעילות של מערכת החינוך הפורמלית, ובה הם מפתחים לא רק כישורים ספורטיביים אלא גם מתחנכים לערכים של משמעת עצמית ושל חשיבות שיתוף פעולה עם אחרים למען השגת מטרות משותפות. חשיבות רבה תינתן לתפקידים חברתיים שהמועדון ממלא, וכיניהם במקרים מסוימים היותו של המועדון אתר של אינטגרציה חברתית ובמקרים אחרים היותו של המועדון אתר לביטוי זהות אתנית, לאומית, תרבותית ומעמדית, כמו גם מחאה חברתית.⁶³ סוגיית הזהות והמחאה בולטת במיוחד בהקשר של מועדונים הפועלים ביישובים הערביים בישראל.⁶⁴ השוני בין שני אפיונים אלו של מועדון כדורגל כארגון בולט במיוחד בנוגע לאוהדים. כפי שהראו מחקרים בתחום, האהדה הינה תופעה מורכבת. יש ממדים רבים לאהדה, כמו גם עוצמות שונות ודרכי ביטוי מגוונות.⁶⁵ מאמר זה מתייחס לאוהדים שעבורם האהדה לקבוצה מסוימת היא חלק מזהותם, שגרת יומם ומערך קשרי הגומלין החברתיים שלהם. המשגת המועדון כעסק שוקי טוביל לראיית האוהדים כצרכנים, ולמסחור הקשר שבינם לבין המועדון באמצעות מנגנונים משומנים של יחסי ציבור ושיווק;⁶⁶ לעומת זאת המשגה של המועדון כגוף חברתי טוביל להכללת התפיסה העצמית של האוהדים במונחים של זהות והשתייכות תרבותית וקהילתית אל תוך הגיון פעולתו של המועדון.⁶⁷ כאשר המועדון נמצא בבעלות האוהדים המשגה זו מקבלת את ביטוי השלם, אך למרבית מועדוני הכדורגל המקצוענים בעלים פרטיים, וסוגיית מקומם של האוהדים באסדרה המשפטית עולה במלוא עוזה. הליכי המסחור, שינוי זהותם של חלק ניכר מבעלי המועדונים ושינוי אופני הפעולה של המועדונים כלפי האוהדים תוך כדי המשגתם במידה רבה כלקוחות שוקיים הם הרקע לעיסוקו של פרק זה באסדרתם של מועדוני הכדורגל עצמם. ברקע הבחינה הביקורתית של ההסדר תעמודנה שלוש שאלות: הראשונה עניינה במיקומו של ההסדר המשפטי ובחלוקת העבודה

63 אמיר בן פורת "הו בית"ר": קובלנותו של היציע בשחור צהוב" בתנועה א, 134 (2006); אמיר בן פורת "ישראל שפה קשה, אך כדורגל דיברו כולם" עיונים בתקומת ישראל 20, 144 (2010); ברוך פורמן "א"י הראשונה מול א"י השנייה" – המקרה הפומבי הראשון של קיפוח אתני ועדתי בכדורגל הישראלי במדינת ישראל" בתנועה ט 98 (2008); תמיר ארז "קבוצות הפרבר בכדורגל כפלטפורמה של פוליטיקה של זהויות: דעיכתן של קבוצות הפרבר בני יהודה ושמשון תל אביב בין השנים 1950-2000" רוח הספורט 3, 77 (2016).

64 אמיר בן פורת בילאדי בילאדי: הפועל טייבה בלאומית (2001); תמיר שורק זהויות במשחק: כדורגל ערבי במדינה יהודית (2006).

65 Richard Giulianotti, *Supporters, Followers, Fans and Flaneurs: A Taxonomy of Spectator Identities in Football*, J. SPORT & SOCIAL ISSUES, 25 (2002). ראו גם: תמר רפופורט כדורגל שייך לאוהדים! מסע מחקרי בעקבות הפועל קטמון ירושלים 23-64 (2016) (להלן: כדורגל שייך לאוהדים).

66 על יחסי קונפליקט הנוצרים בין הבעלים הפרטיים בכדורגל הממוסחר לבין האוהדים ראו: דרוו רובין "של מי הקבוצה? על יחסי הקונפליקט שבין בעלי קבוצות לאוהדים בכדורגל הישראלי" סוגיות חברתיות בישראל 8, 90 (2009).

67 לתיאור האוהדים כקהילה והמשגת הקשר שבינם לבין המועדון במונחים קנייניים ראו Avital Margalit, "You'll Never Walk Alone": On Property, Community and Football Fans, 10 THEO. INQ. L. 217, 220-230 (2009).

שבין משפט המדינה בישראל לבין המשפט הפנימי של הכדורגל; השנייה כוחנת את ההמשגה העולה מההסדר המשפטי באשר לאופיו של מועדון כדורגל; השלישית, הנגזרת במידה רבה מהשנייה, היא שאלת מקומם של האוהדים של המועדון בהסדר המשפטי. במסגרת בחינה זו של האסדרה תשולבנה כמה דוגמאות של הסדרים החלים במדינות אחרות או במשפט הפנימי של התאחדות הכדורגל המקומית. התבוננות אל הנעשה במקומות אחרים מגלה כי "אפשר גם אחרת", ומבליטה את העובדה כי ישנם חלקים בהסדר המשפטי החל על מועדוני כדורגל המאפשרים כינון הסדרים התואמים למה שייקבע כראוי וכמתאים לכדורגל הישראלי. בנוסף, הנעשה בשדה החברתי של הכדורגל האירופי מהווה מקור השראה ודגם להשוואה, ופועלים בו גם הליכי התאמה ואימוץ של דפוסי פעולה ההופכים למקובלים.⁶⁸ מה שקיים היום במקומות אחרים יכול להפוך, ויהפוך עם הזמן, לחלק מההסדר גם בישראל. לשם בחינת האסדרה המשפטית בישראל נבחרו ארבעה נושאים מרכזיים: אסדרת דפוס ההתאגדות של המועדון, אסדרת זהות הבעלים, אסדרת ההתנהלות של המועדון לרבות הפן הפיננסי ואסדרה בנוגע לסמלי הזהות של המועדון.

1. דפוס התאגדות

ההסדר הראשון שייבחן עוסק בסוגיית דפוס ההתאגדות של מועדוני הכדורגל. ראשית תוסבר חשיבותה של הסוגיה, ולאחר מכן תיבחן חלוקת העבודה בין רובדי המשפט ותובאנה דוגמאות להסדרים מכמה מדינות. לבסוף ייבחן ההסדר החל בישראל. בעולמו של המשפט ניתן למצוא ריבוי של דפוסי פעולה מוסדרים אשר נקבעו בהתאם למה שנתפס במשפט באותה עת כערכים, כמטרות, כדרכי פעולה וכצורות פיקוח ראויות. לתאגידיים השונים המוכרים על ידי המשפט יש מעצם התאגדותם מטרות מוגדרות, גופים ובעלי תפקידים שמסורות להם סמכויות שונות ומבנה ניהולי פורמלי שהוא ברובו היררכי. עם זאת, דפוסי ההתאגדות המוכרים במשפט שונים זה מזה באופיים. כך למשל בולט הניגוד שבין החברה, שהיא תאגיד מסחרי, לבין תאגיד הפועל למען מטרה ציבורית שלא למטרת רווח. מטרת החברה המסחרית היא להפיק רווחים באמצעות פעולה משותפת, ואילו לתאגיד שלא למטרת רווח תכלית של פעולה משותפת לשם קידום מטרות חברתיות; בהקשר של הכדורגל נמצא התאגדויות של אוהדים בתאגידיים שלא למטרות רווח שהבעלות על מועדון הכדורגל היא שלהם. בתווך שבין השניים נמצא הקואופרטיב אשר פועל לשם הפקת רווחים, אך בשונה מן החברה המסחרית פעולתו נועדה גם לקדם ממדים חברתיים, קהילתיים ותרבותיים עבור חבריו. שונות זו שבין דפוסי הפעולה באה לידי ביטוי בהחלתם של כללים משפטיים מובחנים, לפחות באשר לחלק מן הממדים של פעולתם של גופים

68 על שדות חברתיים ואופני הפעולה המובילים להתאמה ולהאחדה של דפוסי פעולה בולטים
ברחבי השדה ראו: Paul J. DiMaggio & Walter W. Powell, *The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields*, in *THE NEW INSTITUTIONALISM IN ORGANIZATIONAL ANALYSIS* 63 (Walter W. Powell & Paul J. DiMaggio eds., 1991)

אלה המוסדרים במסגרת המשפט.⁶⁹ עם זאת, תפיסות שונות באשר לתכלית פעולתו של התאגיד למטרות רווח ולמקומם של האינטרסים של בעלי עניין כמו עובדים, קהילה סובבת ואוהדים בהקשר של הכדורגל יכולה לטשטש מעט את ההבחנות החדות שתוארו.⁷⁰ במסגרת מאמר זה לא ניתן לבחון באורח מדויק את היתרונות והחסרונות שבדפוסי ההתאגדות השונים ובהסדרים המשפטיים החלים, אך ברור כי לדפוס התאגדותו של מועדון כדורגל יש חשיבות רבה בהיבט של כללי המבנה הארגוני, הממשל התאגידי ואופני הפעולה המותרים. לא פחות חשוב הוא המסר העקרוני שהבחירה בסוג התאגדות מסוים שולח אל הנמצאים בקשר עם המועדון.

במסגרת המשפט הפנימי של הכדורגל, פיפ"א ואופ"א מאפשרות למועדוני כדורגל לפעול בכל דפוס פעולה המוכר במשפטן של המדינות השונות, ובלבד שהמועדון יהיה גוף מאוגד.⁷¹ ניתן למצוא כאן הכרה של פיפ"א ואופ"א במגבלת כוחן, שהרי מטבען כארגוני-על של ענף ספורט אין הן גוף שיש לו סמכות או יכולת להכיר בהתאגדות, לקבוע את כלליה ולפקח על מכלול פעילותם של התאגידיים. תחום זה מסור לסמכויותיה של המדינה, מומחיותה ויכולת הפיקוח והאכיפה שלה בהתאם לאינטרסים הגלומים במכלול דיני ההתאגדות של כל מדינה. בנוסף, ניתן לטעון כי מעבר לעצם ההתאגדות אין אינטרס ספורטיבי ייחודי המחייב דפוס התאגדות זה או אחר, דבר התומך בקיום ריבוי דפוסי התאגדות, בהתאם להיסטוריה, למסורת ולתרבות התאגידיית של משפטן של המדינות, כמו גם בהתאם למידת המסחר של מועדוני הכדורגל בכל מדינה. את עצם דרישת ההתאגדות ניתן אף להסביר בשיקולים חשובים של עולם הכדורגל. כך, לדוגמה, ארגוני העל של הכדורגל מכירים במועדון כדורגל ממדינה כלשהי כישות המחויבת בחובות כספיים כלפי שחקנים שהם אזרחי מדינה אחרת, ובאופן זה המועדון נותר אחראי כלפי ארגוני הספורט גם אם בעליו התחלפו, בין אם בעסקה רצונית ובין אם בהליך מכירה כפוי.⁷² הצבת הדרישה של ההתאגדות ללא הכתבה של דפוס ארגוני מסוים עולה אם כן בקנה אחד הן עם האינטרסים של המדינה ושל ארגוני העל של הכדורגל והן עם החזקה היחסית של המדינה בתחום ההתאגדות.

69 לתיאור הקושי שבהחלתן של תאוריות ושל מושגים המסייעים בהבנת מהותו של תאגיד הפועל למען השגת רווח על תאגידיים מסוגים אחרים, ראו: Chris Comforth, *The Governance of Cooperatives and Mutual Associations: A Paradox Perspective*, 75 ANNALS OF PUB AND COOPERATIVE ECON. 11 (2004).

70 ראו: ידידיה צ' שטרן *תכלית החברה העסקית* (2009).

71 ראו: Article 4.3.1.3, FIFA Club Licensing Regulations (2007); FIFA Regulations: Club Licensing art. 4.3.1.3 (2007) UEFA Club Licensing and Financial Fair Play Regulations art. 12 (2018).

72 כך, לדוגמה, ועדת המשמעת של פיפ"א החליטה כי המועדון הפועל תל אביב חייב בחובות עבר כלפי שחקנים וכלפי מועדונים אחרים בגין עסקאות מעבר של שחקנים, על אף הליך הפירוק של חברת הראל אחזקות שהייתה בעלת זכויות הניהול במועדון ומכירת זכויות הניהול לחברה מסחרית אחרת. ראו: Club Hapoel Tel Aviv FC (Isr.), Decision 200004 PST, Decision (FIFA Disciplinary Comm. 2020), <https://tinyurl.com/rkvc58t3>; Hapoel Tel Aviv FC, Isr., Decision 180576, Decision (FIFA Disciplinary Comm. 2020), <https://tinyurl.com/tnmeh3cm>.

לעיתים נמצא מעורבות מדינתית בקביעת דפוס ההתאגדות של מועדוני כדורגל, והמקרה הספרדי מדגים זאת. היסטורית, מועדוני הכדורגל בספרד אוגדו כתאגידים ללא כוונת רווח בבעלות אוהדים. לאחר משבר כלכלי חריף בכדורגל המקצועני בספרד נחלצה המדינה והעניקה סיוע כספי, אך התנתה זאת בהפיכתם של המועדונים לחברות בע"מ וזאת מתוך מחשבה כי דפוס התאגדות זה יוביל להתנהלות פיננסית אחראית יותר של המועדונים. ארבעה מועדונים, ובהם שניים מהמועדונים החזקים בעולם – ברצלונה וריאל מדריד – הוחרגו מחובת השינוי של דפוס ההתאגדות בשל היותם מאוזנים כלכלית באותה עת.⁷³ שונות זו בדפוס ההתאגדות של המועדונים הובילה מטבע הדברים להחלה של הסדרים משפטיים שונים על המועדונים, לרבות הסדרי מס ייחודיים החלים על דפוס התאגדות שונים. הנציבות האירופית החליטה כי הדבר מהווה סיוע מדינתי אסור הפוגע בכללי התחרות של האיחוד האירופי, שכן השונות בהסדרי המיסוי החלים על מועדונים שונים מעניקה יתרון למועדונים המאוגדים כתאגידים ללא כוונת רווח.⁷⁴ בהליך הערעור שהגיש מועדון הכדורגל ברצלונה פסק בשנת 2019 בית הדין האירופי הכללי נגד החלטת הנציבות, שכן, בין היתר, לשם קביעה אם הסדר מס מדינתי אכן יוצר יתרון תחרותי יש לבחון את מכלול הסדר המס על היתרונות ועל הקשיים שבו. כך, לדוגמה, נמצא כי אכן שיעור המס בספרד נמוך יותר עבור ארגונים ללא כוונת רווח מזה של חברות בע"מ, אולם הוראות מיסוי אחרות מחמירות יותר עם ארגונים ללא כוונת רווח. כך טענה ריאל מדריד בעת הדיון בפני הנציבות כי הסדר ניכוי מס בגין השקעות חוזרות מרווחים גבוהים מחמיר עם ארגונים ללא כוונת רווח, בעיקר עבור מועדוני כדורגל המשקיעים סכומי עתק ברכישת זכויות בשחקנים מהטובים בעולם. ערעור הנציבות האירופית על החלטת בית הדין האירופי הכללי התקבל על ידי בית הדין האירופי לצדק.⁷⁵ החלטות אלו מתעלמות מהמשמעות החברתית, התרבותית וההיסטורית השונה של דפוס התאגדות כחברה בע"מ לעומת התאגדות כתאגיד ללא כוונת רווח בבעלות אוהדים, המקדמת ערכים כמו קהילה, סולידריות, יכולת לפעול בשיתוף פעולה עם אחרים וקידום ערכים של ניהול דמוקרטי.⁷⁶

התוצאה של אי קביעת דפוס אחיד של התאגדות על ידי ארגוני העל של המשפט הפנימי של הכדורגל היא כי במסגרת ההתאחדויות החברות באופ"א ניתן למצוא מגוון רחב מאוד של דפוס התאגדות המוכרים במשפט המדינה שבה פועלת כל התאחדות מקומית. תיאור המתייחס לעיקר המהות של דפוס התאגדות ללא פירוט ההסדרים התאגידיים שבכל אחת

73 ראו: Guido Ascari & Philippe Gagnepain, *Spanish Football*, 7 J. OF SPORTS ECON. 76 (2006).

74 Commission Decision (EU) 2016/2391 of 4 July 2016 on the State Aid SA.29769 (2013/C) (ex 2013/NN) Implemented by Spain for Certain Football Clubs, 2016 O.J. (L 357) 1.

75 Case T-856/16 Fútbol Club Barcelona v. Comm'n, ECLI:EU:T:2019:113 (Feb. 26, 2019). להחלטת בית הדין האירופי לצדק ראו: Case C-362/19 P, Comm'n v. Fútbol Club Barcelona, EUR-Lex CELEX LEXIS (Mar. 4, 2021), <https://tinyurl.com/4pya5xe3>.

76 על מגמה זו בהחלטות מוסדות האיחוד האירופי בסוגיות של סיוע מדינתי ראו: Ben Rompvý & Oskar van Maren, *EU Control of State Aid to Professional Sport: Why Now?*, THE LEGACY OF BOSMAN, 153, 155 (2016).

מהמדינות מצביע על קיומם של מועדונים כתאגידים ללא כוונת רווח בבעלות מלאה של אוהדים; מועדונים המאוגדים כחברה פרטית שבעלי מניותיה הם אנשים פרטיים, חברות אחרות או התארגנות מאוגדת של אוהדים כדוגמת "נאמנות אוהדים" ומועדונים המאוגדים כחברה ציבורית הנסחרת בבורסה לניירות ערך.⁷⁷ במדינות מסוימות, כחלק מהליך המסחור, חייבה ההתאחדות המקומית את המועדונים לשנות את דפוס ההתאגדות מתאגידים ללא כוונת רווח בבעלות אוהדים לדפוס של התאגדות מסחרית, ובמקרה של אנגליה הדבר קרה אף לפני תחילת הליך המסחור המואץ.⁷⁸ הדבר מלמד על המשגת המועדון כעסק שוקי תוך הדרתם של האוהדים ממוקדי החלטות הפורמליים במועדון, אלא אם עלה בידם לרכוש כיחידים או כ"נאמנות" חלק ממניות המועדון, והם אכן פעילים כבעלי מניות.⁷⁹

עם זאת בחלק מהמקרים, על אף המעבר לדפוס התאגדות בעל אופי עסקי מסחרי, דאגה ההתאחדות המקומית, מתוך תפיסה הרואה חשיבות בהבטחת הפן החברתי של מועדון הכדורגל, להגביל את שיעור האחזקה של גופים פרטיים במועדון. דוגמה לכך היא כללי הבעלות בגרמניה. במקור היו מועדוני הכדורגל בגרמניה ארגוני אוהדים ללא כוונת רווח, אך בשנת 1998 החליטה הבונדסליגה, הליגה הבכירה בגרמניה, לאפשר למועדון להתאגד כחברה פרטית ובלבד ש-50% ממניותיו +1 נמצאות בבעלות גוף המאגד אוהדים, דבר המבטיח כי להתאגדות האוהדים תמיד יהיה רוב בעת קבלת החלטות.⁸⁰ באתר הרשמי הליגה מסבירה כי מטרת הכלל של 50+1 היא למנוע מצב שבו ישתלטו משקיעים פרטיים על המועדון ויפעלו באופן המעדיף את עקרון הרווח הכלכלי על פני רצון האוהדים.⁸¹ עם זאת נקבעה האפשרות למי שמשקיע במועדון למעלה מ-20 שנה לבקש חזרה מהכלל. זהו המקרה של המועדונים באייר לברקוזן ו-וולפסבורג, אשר הוקמו על ידי עובדי חברת התרופות באייר ותאגיד הרכב פולקסווגן, בהתאמה, והבעלות בהם עברה לתאגידים. במועדונים אלו על אף הבעלות הפרטית נשמרת המסורת של תפיסת המועדון כגוף חברתי הפועל בקרב קהילה ולמען אוהדיו. הכלל של הבונדסליגה מאפשר אם כן ליהנות הן מהשקעות כספיות ניכרות

77 על דפוסי ההתאגדות השונים ראו: Morrow, לעיל ה"ש 62, בעמ' 74-127; Egon Franck, *Private Firm, Public Corporation or Member's association Governance Structures in European Football*, 5 INT'L. J. OF SPORT FINANCE 108 (2010)

78 על דפוסי ההתאגדות באנגליה ראו: STEVE GREENFIELD & GUY OSBORN, REGULATING FOOTBALL: COMMODIFICATION, CONSUMPTION AND THE LAW 48-72 (2001); *Special Issue: The Changing Face of the Football Business*, 1:3 SOCCER & SOC. 1 (2000)

79 על מעורבות אוהדים ופעולתן של "נאמנויות אוהדים" במסגרת התאגידית של המועדון ראו Borja Garcia & Jo Welford, *Supporters and Football Governance, From Customers to Stakeholders: A Literature Review and Agenda for Research*, 18 SPORT MGMT. REV. 517 (2015).

80 על הסדרת דפוס ההתארגנות בגרמניה ראו Uwe Wilkesmann & Doris Blutner, *Going Public: The Organizational Restructuring of German Football Clubs*, 3 SOCCER AND SOC'Y 19 (2002); Helmut M. Dietl & Egon Franck, *Governance Failure and Financial Crisis in German Football*, 8 J. OF SPORTS ECONOMICS 662 (2007)

81 *German soccer rules: 50+1 explained*, BUNDESLIGA, <https://tinyurl.com/vm53j58> (last visited Jul.11 2021).

מצד תאגידים, כדוגמת אדיס במועדון באירן מינכן, או הזרמת הון כתוצאה מהנפקת מניות, כדוגמת מועדון בורוסיה דורטמונד, והן משימור כוח האוהדים והקהילתיות, אך לא כל מועדון יכול למשוך משקיעים כה חזקים, והדבר מגביר פערי כוחות בין המועדונים בליגה.⁸² את הכלל של 50+1 ניתן לעקוף גם במסגרת הכלל עצמו. כך, לדוגמה, במועדון ר.ב. לייפציג, שבו מושקע תאגיד המשקאות רד בול, החברים בגוף המאגד "אוהדים" הם מספר מצומצם של אנשים שכולם מועסקים בתאגיד. המועדון נקנה על ידי התאגיד בעת ששיחק בליגה החמישית בגרמניה, ובעזרת הזרמת כספים גדולה וניהול מקצועי וספורטיבי מוצלח הגיע תוך שנים מספר לליגה הבכירה והפך לקבוצת צמרת המשחקת גם בליגות התחרותיות האירופיות, והכול תוך כדי עמידה פורמלית בכללים אך ללא מילוי אחר תכליתם.⁸³ מרבית האוהדים בגרמניה תומכים באופן נחרץ בכלל הייחודי לליגה הגרמנית והם מקיימים מחאה אקטיבית כנגד החלטות ופעולות המכרסמות בעיקרון וכנגד בעלים פרטיים שזה מקרוב באו.⁸⁴ עם זאת, לאור לחצים חיצוניים מצד משקיעים ובשל טענות כי הכלל פוגע ביכולת ההתמודדות התחרותית של המועדונים הגרמניים בזירת המפעלים האירופיים, עולות מעת לעת דרישות לביטול הכלל המשמר את כוחם של האוהדים בניהול המועדון.⁸⁵ המקרה הישראלי ייחודי בפרטיו, אך במידה רבה משקף אף הוא את המעבר אל תאגידים למטרת רווח בבעלות פרטית. מודל ההתאגדות שנהג עוד מלפני קום המדינה היה של מועדונים המסונפים למרכזי ספורט מזוהים פוליטית, דוגמת ארגוני מכבי, הפועל ובית"ר.⁸⁶ כפי שמראה הניתוח של בן פורת, הכדורגל שיקף את אופן ההתארגנות של החברה היהודית הטרום-מדינתית על פי קווי מתאר של חלוקה למחנות פוליטיים, כאשר פלגים מרכזיים בחברה התיימרו לתת לנמנים עם שורותיהם מענה רחב במכלול תחומי החיים, לרבות עבורה, דיור, חיי קהילה וחיי תרבות. הליכי השינוי בכדורגל הם חלק מהשינויים שחלו

- The 50+1 Rule in the Bundesliga – Strength or Weakness?*, KPMG (Mar. 31, 2020), 82
<https://tinyurl.com/2vywfy7> The 50+1 rule in the Bundesliga – Strength or weakness?
- Luke Bidwell, *RB LEIPZIG: Mocking Germany's 50+1 Rule*, THESE FOOTBALL TIMES 83
 (Apr. 14, 2015), <https://tinyurl.com/3kjcm3mx>.
- פעולות מחאה בולטות של אוהדי קבוצות רבות ננקטות נגד דיטמר הופ, הבעלים של קבוצת 84
 הופנהיים, הנתפס בעיני האוהדים כמסמל את הבעייתיות שבבעלות פרטית בכדורגל הגרמני.
 Kit Holden, *Protests against Hoffenheim owner Dietmar Hopp threaten to tear German football apart as fans fear the software mogul poses a direct threat to the '50+1 rule'... so what exactly is the absurdly overheated debate in the Bundesliga all about?*, MAIL ONLINE (Mar. 7, 2020), <https://tinyurl.com/dpjmrsr6>
- Coronavirus, the Bundesliga and the 50+1 rule*, MADE FOR MINDS, <https://tinyurl.com/ejv4by3> (last visited Jul. 11 2021) 85
- חיים קאופמן "ייסודה של התאגדות הספורט הפועל" קתדרה 80, 122 (1996); חיים קאופמן 86
 "ראשיתו של הכדורגל העברי בארץ-ישראל (1910-1928)" בתנועה ח 20 (2006). להליך הקמת
 ההתאחדות לכדורגל בשנת 1928 היו שותפים נציגי מרכז מכבי והסתדרות הפועל. Haim
 Kaufman & Ilan Tamir, *The Establishment of the Erez Israel Football Association*, 26
 ISRAEL AFFAIRS 501 (2020)

בחברה הישראלית לאורך השנים.⁸⁷ המועדונים אוגרו על פי משפט המדינה כתאגידים ללא כוונת רווח, תחילה כאגודות עות'מאניות ולאחר חקיקת חוק העמותות בשנת 1980 נרשמו המועדונים על פי חוק זה. למעשה, מי ששלט בעמותות היו המרכזים הפוליטיים. המרכזים הם שקבעו מי ינהל את המועדונים, כספים ציבוריים שהופנו לכדורגל חולקו דרך המרכזים, והמרכזים הם שקבעו בפועל מי ייצג את המועדונים במוסדות של ההתאחדות לכדורגל. התאגידים ללא כוונת רווח לא היו אם כן ארגוני חברים במובן העמוק של תכלית קיומו של דפוס התארגנות זה.

התלות במרכזים הפוליטיים, המינויים הפוליטיים להנהלת המועדון והתלות בכספים ציבוריים הובילו לניהול שלא על פי אמות מידה מקצועיות ראויות, ולעיתים אף להתנהלות פיננסית לא אחראית של מועדונים, והדבר הצריך חשיבה מחודשת על אודות דפוס התאגדותם.⁸⁸ בשנת 1995 פורסמו מסקנותיה של ועדה שמונתה על ידי ההתאחדות.⁸⁹ בהתבסס על עמדת ההתאחדות שלפיה המועדונים מתנהלים כעסק, ולאור תחילת פעילות פיקוח ובקרה כספית על המועדונים מצד ההתאחדות, ולאחר בחינת מודלים שונים שכבר פעלו באירופה, מצאה הוועדה כי המודל הרצוי לעת ההיא בישראל הוא יצירת אפשרות למועדונים המאוגדים כולם כתאגידים ללא כוונת רווח להעביר לגורם עסקי זכויות ניהול בלבד, אך לא את הבעלות. לפי מודל זה התאגידים אינם מפורקים אלא ממשיכים להתקיים, והם רשאים להתקשר חוזית עם גורם עסקי אשר ינהל בפועל את ענייני המועדון. הוועדה נימקה מסקנה זו בגישה ערכית שלפיה יש להעדיף את האינטרס של הקהילה, את הזהות ואת הצביון הקהילתי של המועדון על פני האינטרסים של הגורם העסקי, וכי "אל לו לענף הכדורגל למכור את נכסיו ולשנות את אופיו הציבורי החינוכי והספורטיבי בשל מצוקות כלכליות".⁹⁰ את תחושותיהם של האוהדים נוכח מהלך זה היטיב לבטא, כרגיל, עלי מוהר, כאשר כתב בשנת 1995 לאחר העברת זכויות הניהול בקבוצתו האהובה הפועל תל אביב לידיה של קבוצת רוכשים ובהם משה תאומים:

כולנו, עד האיש האחרון. עד קטון האוהדים וקטון פרחי המשוררים. אנו וזיכרונותינו – הזיכרונות מבאסה ומבלומפילד, מטיש ומרוזנבאום ומנוריאלי ודניאלי ובורסוק וחזום ושייע ורוני ג'מבו ומנדו וקיקו וקוקוס ובז'ה וג'ימי ומשה ושאבי וגילי – הכול נמכר. נעשינו לנטל, אנו וזיכרונותינו, בסופו של דבר נמכרנו. היינו של ההסדרות, אבל עכשיו כבר לא.

87 לתיאור היסטוריית המעבר מהמודל הפוליטי של התארגנות מועדוני הכדורגל בישראל למודל מסחרי ראו בהרחבה: בן פורת, לעיל ה"ש 9. לשינוי דפוסי האהדה ראו: Yair Galily & Tal Samuel-Azran, *The Changing Face of Fandom: The Case of Israeli Football Supporters*, 26 ISRAEL AFFAIRS 515 (2020).

88 לתיאור השפעתם של מרכזי הספורט על ניהול מועדוני הכדורגל ולהמלצות ועדות ציבוריות שעסקו בנושא ראו: דין וחשבון ועדת הבירור לבריקת מצב ענף הכדורגל בישראל 9-14 (2002) (להלן: "דו"ח ועדת סטרשנוב).

89 דו"ח הוועדה לקביעת קריטריונים למעורבות גורמים עסקיים בקבוצות הכדורגל (1995).

90 שם, בעמ' 9.

איש אחד, מוישה, בא וקנה אותנו.⁹¹

המהפך המאפשר התאגדות מועדוני כדורגל כתאגידים למטרות רווח הושלם כמה שנים לאחר מכן. תקנון היסוד של ההתאחדות לכדורגל בנוסחו התקף היום מאפשר למועדוני הכדורגל בשתי הליגות הבחירות בחירה בין שני אופני התאגדות: מועדון המאוגד כתאגיד ללא מטרת רווח או מועדון המאוגד כתאגיד למטרת רווח.⁹² כאשר מועדון נותר תאגיד ללא כוונת רווח הוא רשאי להתקשר עם גופים עסקיים אשר להם תימסרנה זכויות הניהול במועדונים, ואלו מאוגדים כתאגידים למטרת רווח. פעילותם של המועדונים והחברות בעלות זכויות הניהול מוסדרים על ידי מכלול דיני התאגידים של מדינת ישראל, לרבות כללי ממשל תאגידי תקין ודיני חדלות פירעון.

לשאלת דפוס ההתאגדות של המועדון חשיבות מיוחדת בסוגיית מעמדם של האוהדים. כאשר המועדונים בישראל היו נתונים למרותם של המרכזים הפוליטיים לא היה לאוהדים מעמד מעשי בנוגע לניהול המועדון, למעט אפיקי הבעת דעה ומחאה לא פורמליים,⁹³ אך כאשר המועדון מאוגד כתאגיד בבעלות האוהדים מעמדם של האוהדים והשפעתם על הנעשה במועדון רבה. בישראל פועלים כמה מועדונים כאלו, אך רובם אינם משחקים בליגות הבכירות.⁹⁴ בעונת המשחקים 2021/2020 שיחקו בליגה הלאומית שני מועדונים בבעלות אוהדים, אך גורלם בסוף העונה שונה – בעוד שהפועל פתח תקווה שבבעלות אוהדים ירדה לליגה א, מועדון האוהדים הראשון בישראל הפועל קטמון (היום – הפועל ירושלים) העפיל לליגת העל, ובכך עשה שוב היסטוריה.⁹⁵ במועדון המאוגד כעמותה האוהדים חברי העמותה הם ה"בעלים"; העמותה מתנהלת על פי חוק באמצעות מוסדות העמותה. החברים משתתפים באספה הכללית, בה הם מקבלים את ההחלטות לגבי המועדון והם אלו שממנים את חברי ההנהלה של המועדון. באישור רשם העמותות, התקנון של המועדון יכול לקבוע נושאים מסוימים המהווים את גרעין הזהות של המועדון אשר כל שינוי בו יצטרך להתקבל ברוב מיוחד, או אף פה אחד. כך לדוגמה, תקנונה של עמותת "קטמון מועדון אוהדים" קובע כי נדרש רוב של 75% מהמצביעים באספה לשם קבלת החלטה בנושא שם המועדון, סמל המועדון וכל החלטה בנוגע למתן זכויות ניהול במועדון.⁹⁶ עם זאת, חשוב להדגיש כי המשמעות הייחודית של המועדון תישמר רק ככל שחברי העמותה ייקחו חלק פעיל בדמוקרטיה התאגידית.

המצב שונה כאשר המועדון מאוגד כתאגיד למטרת רווח מסוג חברה בע"מ. במקרה זה הדרך של אוהדים להיות בין מקבלי ההחלטות הפורמליים הינה להיות חלק מבעלי

91 עלי מוהר "נמכרנו" ויקיפועל, <https://tinyurl.com/8zb55t9c>.

92 ס' (ב)3-(א) לתקנון היסוד של ההתאחדות לכדורגל בישראל, לעיל ה"ש 45.

93 אמיר בן פורת, הו, איזו מלחמה מענגת! אוהדי כדורגל ישראלים 234 (2007).

94 תיעוד נפלא של היווצרות קבוצות אוהדים בישראל היא הסדרה הדוקומנטרית אהבת חיי של המוזיקאי שאנן סטריט (אבידע לבני במאי, 2016). הסדרה בת ארבעת הפרקים שודרה בשנת 2017 בערוץ הספורט.

95 מועדון הפועל קטמון זכה למחקר נרחב אשר קובץ יחדיו לספר. ראו: רפפורט כדורגל שייך לאוהדים, לעיל ה"ש 65.

96 ס' 39 לתקנון עמותת קטמון מועדון אוהדים <https://tinyurl.com/x4x3v9y4>.

המניות בתאגיד למטרת רווח, שהוא המועדון, או בתאגיד המחזיק בזכויות הניהול, או אם בעלי המועדון משתפים מרצונם את האוהדים בהליך קבלת החלטות. משפט המדינה בישראל בהסדריו בתחום התאגידי מנסה לאזן בין זכויות הבעלים לבין בעלי עניין והחברה בכללותה. עם זאת, אם נמשיג את מועדון הכדורגל כתאגיד שוקי שיש לו אופי ותפקיד חברתי, הרי שהסדרים אלו אינם בהכרח רגישים דיים להקשר המיוחד של הכדורגל. מכאן נובעת החשיבות העצומה של תפקיד ההתאחדות לכדורגל כגוף המאסדר של המועדונים, אשר יכול לשמש כפקח חיצוני וכמי שאמון על שמירת האינטרסים החיוניים של האוהדים. ככל שההתאחדות תקפיד על קיום דרישות האסדרה, ובעיקר עמידה בכללים בדבר התנהלות כלכלית תקינה, הדבר ישרת את עניינם של האוהדים המועדוניים גם הם ביציבות כלכלית של המועדון לאורך שנים. בחינת תקנוני ההתאחדות מצביעה על כך כי אין בהם כל הבטחה כי ההתאחדות תמלא תפקיד מעבר לכך. הסדרי ההתאחדות תואמים את הסדר אופ"א ואינם קובעים כל חובה מהותית של המועדון ובעליו כלפי האוהדים, למעט החובה למנות איש קשר.⁹⁷ עצם הקביעה של תפקיד זה משמיעה כי האוהדים הם קהל שאולי יש מקום להתייחס אליו כאל לקוח, אך לא כאל שותף.⁹⁸

2. זהות בעלים

כחלק מתהליך ההתמסחרות של הכדורגל חל שינוי בזהותם של חלק מהבעלים של מועדונים, ובצד בעלים שעדיין קשורים לקהילת המקור שבו צמח המועדון אנו מוצאים בעלים שעניינם בספורט הינו כלכלי בלבד, או שרכישת המועדון משרתת עבורם מטרת חברתית, פוליטית וכלכלית שאינן ספורטיביות.⁹⁹ בישראל, כאמור, התבטא המסחור בהליך העברת הניהול של הקבוצות מעמותות הספורט ההיסטוריות שחסו בצל מרכזי הספורט אל בעלים פרטיים המאוגדים בחברה בע"מ או מחזיקים בזכויות הניהול במועדון באמצעות חברה בע"מ, אם כי בשנים האחרונות פועלות בכדורגל הישראלי גם קבוצות המאוגדות כעמותות אוהדים. הניסיון בישראל ובמדינות אחרות מלמד כי קשה מאוד לקבוע מראש מי יהיו "בעלים מוצלחים" של מועדון כדורגל אשר ישרתו לא רק את מטרתיהם האישיות אלא גם יצליחו להשיג הצלחה ספורטיבית, יציבות כלכלית לאורך זמן ושמירת אופיו החברתי של המועדון – האם יש מבחן פסיכולוגי שילמד אותנו על סגולותיהם העתידיות של הבעלים? האם מבחן ידע והיכרות עם עולם הכדורגל יהיה מנבא טוב? לעיתים דווקא אדם שיש לו ניסיון קודם בעולם הכדורגל יתגלה כמי שאינו כשיר וראוי להיות בעלים, ולעיתים אדם שהגיע ממקום זר ושאינו לו כל קשר קודם עם עולם הכדורגל יתגלה כבעלים טוב ומיטיב ויזכה לתמיכה רבה בקרב אוהדי הקבוצה. עם זאת, ההתנסות עם בעלים שבאו, הבטיחו, לא קיימו ואף

97 ס' 8(4)ג לתקנון רישוי מועדונים, פיקוח ובקרה פיננסית של אופ"א.

98 על חשיבות קולם של האוהדים בעת שהמועדון נמצא בבעלות פרטית ראו: Margalit, "ה"ש 67, בעמ' 226-230.

99 JAMES MONTAGUE, THE BILLIONAIRES CLUB: THE UNSTOPPABLE RISE OF FOOTBALL'S SUPER-RICH OWNERS (2017). ראו גם טל וולק "כבר לא צעצוע: למה המיליארדרים קונים קבוצות ספורט?" גלובס (25.11.2017) <https://tinyurl.com/4jd64t5y>.

נטשו מועדונים ואוהדים לאנחות הובילה לצורך באסדרה כלשהי של הזכאות לרכישת זכויות במועדון כדורגל.

מי רשאי אם כן להיות בעלים של מועדון או בעל מניות בחברה המנהלת מועדון? בדרישות החובה של תקנון רישום מועדונים של פיפ"א מופיע גם קריטריון משפטי שמטרתו להבטיח את טוהר התחרות הספורטיבית, ולפיו אין למי מבעלי הסמכות במועדון עמדת השפעה, במישרין או בעקיפין, בנוגע למנהל, ניהול וביצוע ספורטיבי במועדון אחר המשתתף באותה תחרות.¹⁰⁰ דוגמה לבעייתיות ההסדר היא מקרה המועדונים רדבול זלצבורג וראסן-באלספורט לייפציג. שני המועדונים משחקים בשתי ליגות במדינות שונות – אוסטריה וגרמניה – אך בשניהם הייתה לתאגיד רד בול השפעה מכרעת. כאשר העפילו שני המועדונים על סמך הצלחתם הספורטיבית לליגת האלופות המנוהלת על ידי אופ"א תהו רבים כיצד יתאפשר הדבר לאור הכללים הברורים. מבחינת אופ"א הבעיה מצאה את פתרונה בקביעה של גוף הפיקוח הפיננסי של אופ"א כי נערכו שינויים פרסונליים, ארגוניים ופיננסיים במועדונים ונוצרה הפרדה שתוצאתה הסרת החשש מפגיעה בטוהר התחרות.¹⁰¹ תקשורת הספורט ואוהדי הכדורגל לא התרשמו ככל הנראה מההפרדה המשפטית, והם ממשיכים לכנות את שני המועדונים קבוצות רד בול.

על מנת לשמר יושרה ספורטיבית תחרותית, גם תקנון היסוד של ההתאחדות הישראלית קובע איסור על מעורבות במישרין או בעקיפין במועדון כדורגל אחר הנמנה עם אותה ליגה, ואם מדובר במועדון מקצועני הרי שהאיסור חל ביחס לכל מועדון מקצועני אחר.¹⁰² מעבר לכלל שתכליתו שמירה על ההוגנות הספורטיבית וטוהר התחרות, שמקורו במשפט הפנימי של הכדורגל, פיפ"א ואופ"א לא קבעו קריטריונים לכשירות הבעלים של מועדוני כדורגל, והסוגיה נותרה בידי ההתאחדויות המקומיות; תקנוניהן של אלו הם חלק מהמשפט הפנימי של הכדורגל. בעניין זה חשוב גם לקבוע במשפט המדינה העוסק בהתאגדות את דרכי המינוי ותנאי הכשירות לבעלות. לדוגמה, ייתכן שמשפט המדינה אינו מתיר לקטינים להיות חברים או בעלי מניות בתאגידים מסוגים שונים, או שמשפט המדינה אוסר על מי שהורשעו בעבירות מסוימות או היו מעורבים בהליכי חדלות פירעון להיות בעלי זכויות בתאגידים. במדינות מסוימות אף חלות מגבלות הקשורות למעמד של אזרחות או תושבות. בעניין זה רבה השונות בין המדינות, בהתאם לאינטרסים מדינתיים וחברתיים כראות עיניה של כל מדינה. אין בהקשר הזה ידע, מומחיות או יכולת פיקוח ואכיפה ייחודיים לארגוני העל של הכדורגל. כפי שיובהר בהמשך, דרישת ארגוני העל בעניין זה היא דרישת שקיפות מלאה בלבד.

דוגמה מעניינת לעניין הסדר מקומי של התאחדות לכדורגל היא ההסדר המוחל על ידי מנהלות הליגות השונות באנגליה לגבי אישור בעלים ומנהלים במועדוני כדורגל.¹⁰³ אף על

100 FIFA Regulations: Club Licensing art. 9 (2007)

101 UEFA Club Financial Control Body Adjudicatory Chamber Decision in Case AC-01/2017 RasenBallSport Leipzig GMBH FC Red Bull Salzburg GMBH (16/6/2017)

102 ס' 3טו לתקנון היסוד של ההתאחדות לכדורגל בישראל, לעיל ה"ש 45.

103 למבחן הכשירות וההתאמה החל בליגה הבכירה באנגליה ראו: Premier League Handbook Season 2020/21, Premier League Rules sec. F, 129–135 (2020), <https://tinyurl.com/x4wapkxm>

פי שאין זה שמו הרשמי, נהוג להתייחס למבחן זה כאל מבחן האדם המתאים והראוי (Fit and Proper Person Test). מבחן הכשירות הוחל בשנת 2004 ועבר שינויים לאור ההתנסות באנגליה עם בעלים שונים והניסיון למנוע מראש מצבים בעייתיים. דוגמה לשינוי כזה היא הוספת קריטריון המתייחס לפעולות במדינה זרה שהיו נחשבות לעבירות פליליות לו בוצעו באנגליה. ייתכן כי חלק ממי שמחזיקים היום בבעלות בקבוצות בליגה האנגלית הבכירה (הפרמיירליג) לא היו עוברים את המבחן במתכונתו היום. הפרמיירליג שומרת על סודיות בנוגע להחלטותיה שלא לאשר בעלים או מנהלים מסוימים, אך דאגה ליידע כי במהלך השנים היא דחתה עשרות בקשות.

בישראל, תקנון ההתאחדות בדבר העברת זכויות ניהול במועדוני כדורגל הוא ההסדר המחייב. התקנון קובע חובת קבלת אישור של ועדה מיוחדת של ההתאחדות לכדורגל.¹⁰⁴ התקנון קובע דרישות מספר לגבי העבר, כגון העדר הרשעה פלילית בעבירות מסוימות בשבע השנים הקודמות, אי מינוי כונס נכסים או מפרק ל"אישיות הרוכשת" בחמש השנים האחרונות, העדר עניין בקבוצה מקצוענית אחרת במהלך השנה שקדמה להגשת הבקשה להעברת הזכויות והעדר איסור על כניסה לישראל. הוועדה רשאית שלא לאשר בקשה להעברת זכויות גם מטעמים אחרים, לפי שיקול דעתה.¹⁰⁵ התקנון קובע כי על הוועדה לשים דגש על התאמתה של האישיות הרוכשת, בעליה ומנהליה לרכישת זכויות בקבוצה. בין היתר על הוועדה לבחון את היכולת הכלכלית, העדר מצב של ניגוד עניינים והעדר חשש לפגיעה בענף הכדורגל, לרבות דימויו הציבורי, אם תאושר העברת הזכויות.¹⁰⁶ התקנון אף מאפשר ביטול של אישור העברה, בין היתר במקרים שבהם התגלו עובדות חדשות לאחר מתן האישור, כאשר מתברר כי האישור ניתן על סמך עובדות כוזבות, מצג שווא או הטעיה, כמו גם מחמת אי עמידה בדרישות ההון העצמי המינימלי הנדרש. גם בהקשר של הביטול מוכרת העילה של פגיעה בענף הכדורגל.¹⁰⁷

קריטריונים אלו נועדו להגן על האינטרסים של הספורט, כגון שמירה על טוהר התחרותיות, מניעת כניסה של גורמים עברייניים ושמירה על יציבות פיננסית והתנהלות מקצועית של המועדונים. בחינת המועמד נעשית ברובה בהתאם לקריטריונים מדידים, עובדתיים ותוך הסתמכות על פעולת רשויות מדינה.

עם זאת, מאחר שמדובר בפגיעה אפשרית בזכות לקניין יש להקפיד כי לא תימנע מאדם כניסה אל "מועדון" הבעלים בכדורגל במסווה של שמירה על אינטרסים מוצדקים. לפיכך יש לבדוק בקפידה רבה את הפעלתם של קריטריונים הקבועים בהסדרים המשפטיים של ההתאחדויות המקומיות המנוסחים בצורת סטנדרט פתוח. התקנון בישראל קובע קריטריון מסוג זה: "חשש לפגיעה בענף הכדורגל לרבות דימויו הציבורי", ואף מתיר פתח רחב

104 תקנון העברת זכויות ניהול בקבוצות כדורגל (2013). ראו גם: דו"ח הוועדה לבחינת כשרות והתאמה של יחידים ותאגידים לרכישת זכויות בקבוצות כדורגל בראשות השופט בדימוס אורי שטרומן (2012).

105 ס' 5 לתקנון העברת זכויות ניהול בקבוצות כדורגל (ההתאחדות לכדורגל בישראל, 2013).

106 שם, ס' 6(ד)-(ו) לתקנון העברת זכויות ניהול בקבוצות כדורגל.

107 ס' 7 לתקנון העברת זכויות ניהול בקבוצות כדורגל.

בקובעו כי הוועדה רשאית לקחת בחשבון לפי שיקול דעתה "שיקולים אחרים" בכל מקרה ומקרה המובא בפניה.

שאלות קשות עלו לאורך השנים באשר לאופן קבלת ההחלטות של הוועדה להעברת זכויות במקרים מסוימים. הבעלות הסדרתית של אלי טביב במועדוני כדורגל ישראליים – הפועל כפר סבא, הפועל תל אביב ובית"ר ירושלים – העלתה, בין היתר, שאלות בדבר השלכות המעבר של בעלים מקבוצה לקבוצה, פעולותיו ב"תקופת הצינון" בת השנה הנדרשת על פי תקנון העברת הזכויות ועוד.¹⁰⁸ סימנים מעודדים באשר לאופן הבדיקה והדיון בפני הוועדה להעברת זכויות ניתן למצוא במקרה שזכה לאחרונה בתשומת לב ציבורית נרחבת, מעבר לציבור אוהדי הכדורגל. לאחר "הסכמי אברהם" עם איחוד האמירויות הגיע בעל השליטה בבית"ר, משה חוגג, להסכם עם השייח חמד בן-ח'ליפה לרכישת מחצית מזכויות הניהול במועדון. בקשה לאישור העסקה הוגשה לוועדה להעברת זכויות בהתאחדות. הוועדה בחנה את ההצעה שהוגשה, דרשה בהתאם לתקנון המצאת אישור על העדר עבר פלילי ואף נעזרה בחברות פרטיות לשם בחינת האיתנות הפיננסית ונאותות ההתנהלות של עסקי השייח.¹⁰⁹ לאחר שבן ח'ליפה לא המציא תעודת יושר ומסמכים נוספים שדרשה הוועדה חזרה בה בית"ר ירושלים מבקשת האישור להעברת זכויות במועדון, אך היא תהיה רשאית להגיש בקשה חוזרת במועד מאוחר יותר.¹¹⁰

ההסדר בתקנוני ההתאחדות בנוגע לזהותם של הבעלים של מועדון כדורגל אינו קובע חובת היועצות עם נציגי האוהדים של הקבוצה או עריכת שימוע פתוח. התקנון אינו קובע כי יש לבחון את התאמתם של הבעלים המוצעים לקבוצה המסוימת בהתחשב בהיסטוריה,

108 תקופת היותו של אלי טביב חלק מהחברות בעלות זכויות הניהול בשלושת המועדונים הפועל כפר סבא, הפועל תל אביב ובית"ר ירושלים הייתה סוערת, רווית מחאות אוהדים ואף הניבה שורת הכרעות שיפוטיות. במסגרת המצומצמת של מאמר זה נזכיר רק שניים מאירועים אלה. על הבעייתיות בקבלת אישור העברת זכויות ניהול במועדון הפועל כפר סבא ראו: ה"פ (מחוזי ת"א) 10943/99 אגודת הספורט של הפועל כפר סבא נ' ההתאחדות לכדורגל בישראל (נבו 7.8.2000); ה"פ (מחוזי ת"א) 661/03 אגודת הספורט הפועל כפר סבא נ' ההתאחדות לכדורגל בישראל (נבו 14.4.2005).

על מעורבותו של טביב במועדון הפועל תל אביב בתקופת הצינון שלאחר מכירת זכויות הניהול בהפועל כפר סבא, הפיכתו לחלק מחברת הניהול בהפועל תל אביב ועל העסקה שנערכה בה בעת בדבר העברתם של שלושה משחקני הפועל כפר סבא להפועל תל אביב והעברת התמורה ישירות לידייו של טביב ראו: ע"מ (מחוזי מרכז) 14-07-16989 טביב נ' רשות המיסים (נבו 5.3.2017); יובל אהרוני "חוות דעת מומחה: קבוצת הכדורגל הפועל תל-אביב הראל אחזקות מועדון הכדורגל הפועל תל אביב בע"מ (בפירוק)" 9-10 (2018) <https://tinyurl.com/76us3s96>.
109 נדב צנציפר "חברת חקירה נשכרה ע"י הרשות לבקרת תקציבים לבדיקת עסקת בית"ר והשייח" <https://www.ynet.co.il/sport/israelisoccer/article/rkKxKd9pv> (31.12.2020) Ynet לוי ושוקי שדה "חשש שמדובר באיש קש": מה העלתה הבדיקה על שותפו החדש של משה חוגג? "הארץ" (4.1.2021); יואב כהן "עסקת משה חוגג וחמד בן ח'ליפה כמשל" TheMarker <https://tinyurl.com/3tmwr4d6> (22.1.2021).

110 נדב צנציפר "בית"ר ירושלים משכה את הבקשה מהוועדה להעברת זכויות" Ynet (11.2.2021) <https://tinyurl.com/capveztm>.

במסורת וביחודיות הקבוצה. למעשה, לא נקבע מפורשות בתקנון כי עניינם של אוהדי הקבוצה מהווה שיקול בהחלטה. בסוגיה כה מהותית עבור הצד החברתי-קהילתי של המועדון האוהדים הם בגדר נפקדים, וכל שנתר להם הוא אפיקי השמעת קול לא פורמליים.

3. התנהלות

כפי שתואר לעיל, ארגוני העל של הכדורגל ממעטים לקבוע כללים בנוגע לדפוס ההתאגדות של מועדוני הכדורגל ובעניין זהות וכשירות הבעלים של המועדונים, אך לעומת זאת הרחיבו במסגרת המשפט הפנימי של הכדורגל את אסדרת התנהלותם של המועדונים. בכך השכילו ליצור אחידות בדרישות מהמועדונים באופן שאינו סותר את משפט המדינה, כמו גם הטמעה של מנגנון בקרה על אופן הפעלת כוחם של הבעלים. במונחים של השיח הקנייני, הם הטילו מגבלות מסוימות על שרירות הבעלים בעת הפעלת זכאות השליטה והניהול הנובעת מהבעלות. פיפ"א ואופ"א התקינו תקנונים המסדירים את רישוי המועדונים וכללו בהם הוראות המנסות להבטיח קיום אינטרסים חשובים לעולם הספורט המקצועני,¹¹¹ ובהם שמירה על טוהר התחרות, שמירה על בריאות השחקנים, התמקצעות בעלי התפקידים במועדונים והבטחת היציבות הכלכלית של המועדונים.

הסדר הרישוי של אופ"א חל על כל המועדונים המשתתפים באחת ממסגרות התחרות המתקיימות ברמה העל-מדינתית באירופה. חובת הרישוי היא שנתית, כך שהיא מחייבת את המועדונים לעמוד לאורך זמן בדרישות.

תקנון אופ"א בעניין רישוי מועדונים מתייחס לחמישה תחומים: ספורטיבי (המתמקד בעיקר בקיום מחלקות נוער ובאיכות ההכשרה והחינוך הניתנים במסגרתן), תשתיות (אסדרת המתקנים המשמשים את המועדון בעת משחקים ולשם אימונים), כוח אדם ומנהלה (אסדרת תפקידים במועדון ואיושם במי שכשירים למלאם), משפטי (שעיקרו דרישות שקיפות בנוגע להתאגדות ולזהות בעלי העניין במועדון) והתחום הפיננסי (שבכסיו דרישת איון פיננסי לאורך תקופה בין ההוצאות לבין ההכנסות מפעילות הכדורגל). לעניין בחינת האסדרה באשר לאופי השוקי של פעילות מועדון כדורגל יש חשיבות מיוחדת לתחום הפיננסי.

הסדר ההתנהלות הפיננסית של המועדונים הוא תחום האסדרה החדש יחסית של אופ"א, וכותרתו היא "משחק פיננסי הוגן". הוספת תחום אסדרה זה בשנת 2009 הוא תולדה של אופי והגיון פעולתם של מועדוני הכדורגל המקצועניים. בפני מועדון כדורגל מקצועני עומדות שתי משימות: השגת הצלחה במישור הספורטיבי וניהול עסק כלכלי.¹¹² לכאורה, משמעות הליך המסחור הינה העמדת הרווח, הצריכה והחשיבה הכלכלית במרכז הגיון פעולתו של עולם הכדורגל המקצועני. אולם האופי של ספורט ששולט בו הגיון ההצלחה התחרותית עלול להוביל להתנהגות כלכלית הנוטלת סיכונים ומסכנת את היציבות הכלכלית של המועדון לאורך זמן. לדוגמה, הרצון בהצלחה ספורטיבית עלול להוביל להוצאות רבות במטרה להבטיח כי השחקנים הטובים ביותר ישחקו במועדון. לשם כך ישלמו מועדונים לשחקנים

FIFA Regulations: Club Licensing (2007); UEFA Club Licensing and Financial Fair Play Regulations (2018)

Sean Hamil et al., *The Corporate Governance of Professional Football Clubs*, 4 CORP. GOVERNANCE 44, 45 (2004)

משכורות גבוהות יותר, וכן ישלמו סכומים גבוהים למועדון ששחקן שהם חפצים בו חתום בו על חוזה. מאחר שזה הגיון הפעולה של מועדונים רבים נוצר למעשה מרוץ שתוצאתו היא סחרור כלפי מעלה של הסכומים המשולמים. מרוץ תשלומים זה מצריך יצירת זרם תמידי של הכנסות והשקעות הון, ובהעדרן עלול ריבוי ההוצאות להוביל לערעור היציבות הכלכלית של המועדונים.¹¹³ אך משחק תחרותי זה בין המועדונים היה רק גורם אחד למשבר הכלכלי בכדורגל האירופי, אשר אף הביא כמה מועדונים למצב של חדלות פירעון.¹¹⁴ כניסתם למועדונים של בעלים עתירי הון אשר הזרימו כספים כמעט ללא הגבלה הובילה להתנהלות פיננסית לא מבוקרת, ויש אף שכינו זאת כ"סימום פיננסי". התלות בהמשך הזרמת הכספים מצד הבעלים הוכחה כגורם הרסני כאשר הבעלים חדלו להתעניין במועדון או לפעול לטובתו.¹¹⁵ בשל התחרותיות נגררו מועדונים אחרים אף הם לסחרור של הוצאות, כשלא תמיד עמד לרשותם הון לכסותן.

כללי אופ"א נועדו להביא ליתר רצינוניות בהתנהלות הכספית של המועדונים ולפעילות בהתאם לאמצעים העומדים לרשותם. בבסיס הכלל עומדת דרישה, שנקבעו לה גם כמה חריגים, שהמועדון יעמוד לאורך שלוש עונות משחקים בתנאי של איזון בין ההוצאות הקשורות לפעילות הכדורגל להכנסות שמקורן מפעילות הקשורה בכדורגל. מרביתו של תקנון אופ"א ונספחיו מפרטים בדקדקנות רבה כיצד ייערך חישוב האיזון הפיננסי, מהן ההוצאות ומהן ההכנסות שתילקחנה בחשבון ומהי החריגה המותרת מדרישת האיזון, כמו גם את המערך המורכב של הבדיקה, הפיקוח והשתת סנקציות בגין אי עמידה בדרישות האיזון הפיננסי. כספים שמקורם בבעלי המועדון אינם מנויים בין הכנסות המועדון (בשונה מהכנסות שמקורן מדמי חסות מסחרית) שיש לאזן עם ההוצאות, ובכך יש ניסיון לגמול את המועדונים מהתלות בהזרמת הון מצד הבעלים לכיסוי חובותיהם. עם זאת, דרישת האיזון הפיננסי אינה מגבילה את השקעת הבעלים במועדון בתחומים כמו מחלקות הנוער ומתקני הספורט, אשר להם יכולה להיות משמעות כלכלית עתידית.¹¹⁶ הכללים של אופ"א נועדו להשיג איזון פיננסי בין ההוצאות לבין ההכנסות מהעיסוק בכדורגל של כל מועדון ומועדון, אך אינם מגבילים את גובה ההוצאות (כדוגמת מנגנון תקרת שכר לשחקנים)¹¹⁷ כל עוד אלו נמצאות באיזון עם ההכנסות. הכללים, אם כן, אינם מתיימרים לטפל בסוגיית הפערים הכלכליים שבין מועדונים הנובעים מהיקף ההכנסות ממקורות שונים כמו חסויות,

Henning Vöpel, *Do We Really Need Financial Fair Play in European Club Football?* 113
An Economic Analysis, 9 CESifo DICE REP. 54, 55–56 (2011)

Umberto Lago et al., *The Financial Crisis in European Football: An Introduction*, 7 114
J. of SPORTS ECON. 3 (2006)

על המקרה של מועדון מלגה הספרדי שנקלע להליך חדלות פירעון ראו: *Removed Qatari president of Malaga C.F. owes club \$10m: Court paper*; ARAB NEWS (Sep. 18, 2020),
<https://tinyurl.com/3skdje5p>

לטיעון לגבי אפשרות העקיפה של דרישות המשחק הפיננסי ההוגן באמצעות השקעות בעלים לא מקומיים ראו Patrick J. Sims, *The Circumvention of UEFA's Financial Fair Play* (Rules Through the Influx of Foreign Investment), 39 *Nw. J. INT'L L. & BUS.* 59 (2018)

עוזי דן "אי השוויון בכדורגל דולף מהתקרה" הארץ (30.9.2017) <https://tinyurl.com/c82a3zmk>

מכירת כרטיסים ותקבולים מזכויות שידור, כמו גם השוני שבין המועדונים בהיקף התקבולים מאופ"א בגין השתתפות בתחרויות האירופיות.¹¹⁸ מכאן עולה שאלת פשר השימוש במונח "משחק הוגן" בכותרת הכללים של אופ"א.

סמכויות פיקוח והשתתפות סנקציות בגין הפרת הכללים הוקנו לגופים ייחודיים הפועלים במסגרת אופ"א. בתקנון וביישומו בולטת מגמה של חינוך והגעה להסדרים מוסכמים למען התנהלות פיננסית תקינה בפיקוח אופ"א.¹¹⁹ דוגמה לכך בהקשר הישראלי היא ההסכם שהגיעו אליו רשויות האכיפה של אופ"א עם מועדון מכבי תל אביב בשנת 2018 לאחר שנמצא כי המועדון הפר את דרישת האיזון הפיננסי. המועדון הודה כי אכן הפר את הכללים, נענש ונקבעה תוכנית בקרה על התנהלותו.¹²⁰

כנגד פעולתה של אופ"א הועלו לא אחת טענות באשר לאכיפה בררנית כלפי מועדונים שאינם ממועדוני העילית ביבשת, ובית הדין לערעורים בספורט אף הקל בעונשים שהושתו על ידי גופי הפיקוח הפיננסי מתוך התייחסות לסוגיית המידתיות שבענישה.¹²¹ אופ"א אף נכשלה, לדעת בית הדין לערעורים בספורט, באופן ניהול החקירה בעניינה של קבוצת מנצ'סטר סיטי, והדבר הוביל לביטול עונש הרחקה של שנתיים ממפעל התחרות "ליגת האלופות" והמתקת הקנס הכספי לסכום של 10 מיליון ליש"ט בלבד.¹²² הכישלון הפרוצדורלי מצער במיוחד במקרה זה, שכן כפי שהסביר בית הדין הייתה לגופי האכיפה הפיננסית של אופ"א עילה ראויה לפתיחה בחקירה. בהחלטת בית הדין שאורכה 93 עמודים מובאת כלשונה חלופת הודעות דוא"ל של המועדון אשר פורסמו באתר Football Leaks ובעיתון הגרמני דר שפיגל, ושממנה עולה לכאורה כי המועדון עבר על חוקי המשחק הפיננסי ההוגן. לפי הטענה, המועדון רשם סכומי כסף כהכנסות מדמי חסות בעוד שלמעשה מי שמימן סכום זה, בניגוד לכללים, הינו בעל המועדון. המועדון סירב לשתף פעולה עם חקירת גופי האכיפה אך העלה את מלוא טענותיו בפני בית הדין, דבר שמערער במידה ניכרת את יסודות שיתוף הפעולה הנדרש שבבסיס הסדר האסדרה הפיננסית. השלכות הליך משפטי זה תלוונה מן הסתם את עולם הכדורגל האירופי זמן רב.

118 Vöpel, לעיל ה"ש 113, בעמ' 58-57. על חלוקת הכספים למועדונים המשתתפים בליגת האלופות ראו: Ryan Kelly, *How Much Prize Money Do the Champions League 2020-21 Winners Get?*, GOAL (May. 26, 2021), <https://tinyurl.com/j83hkb9w>.

119 הרוח האחרון על פעולות הפיקוח והאכיפה של כללי המשחק הפיננסי ההוגן מתייחס לשנים 2017-2018. UEFA Club Licensing and Financial Fair Play, Compliance and Investigation. Activity Report 2017-2019 (2019), <https://tinyurl.com/52va6yf7>.

120 Club Fin. Control Body, Redacted version of the Settlement Agreement with Maccabi Tel Aviv Football Club Limited Partnership (2018), <https://tinyurl.com/27rk94dn>.

121 על החלטתו של בית הדין לערעורים בספורט בעניין העונש שהוטל על מועדון הכדורגל האיטלקי AC Milan Despina Mavromati, *Deconstructing the CAS Award 2018/A/5808 (AC Milan v. UEFA) – The Devil is in the (Procedural) Details*, Sportlegis Nov.10, 2018, <https://tinyurl.com/y64ewbt6>.

122 Manchester City FC v. UEFA, Case No. 2020/A/6785, CAS (2020), <https://tinyurl.com/v6585jr7>.

קשה עדיין להגיע למסקנות נחרצות באשר ליעילות הפעולה של כללי האסדרה של מועדונים, ועד כמה מושגת התכלית שבבסיסם. מגפת הקורונה שיבשה גם את עולם הכדורגל והביאה לירידה ניכרת בהכנסות המועדונים לעומת התחזיות הכלכליות שעליהן הסתמכו בפעולתם. אופ"א החליטה על שורת הקלות רגולטוריות,¹²³ ודומה כי יהיה צורך "לחשב מסלול מחדש" בתום תקופת המגפה.

הכללים של אופ"א חלים על מועדונים המשחקים בליגות האירופיות שאופ"א מארגנת, ואלו שמקווים להגיע אליהן נדרשים להתכונן מראש באמצעות עמידה בתנאי ההתנהלות הפיננסית. הגם שרק מספר קטן של מועדונים ישראליים משתתף מדי שנה בליגות האירופיות, ההתאחדות הישראלית מעודדת את המועדונים לפעול לשם קיום הסטנדרטים שנקבעו בכללי אופ"א. הפעלת בקרה על ההתנהלות הפיננסית של מועדונים החלה בהתאחדויות מקומיות לפני שאופ"א הפעילה את כלליה בנושא,¹²⁴ וכך גם בישראל. הרשות לבקרה תקציבית הפועלת במסגרת ההתאחדות לכדורגל היא גורם מאשר לפי כללי אופ"א לגבי מועדונים ישראליים, אך היא פועלת כלפי כל המועדונים המקצועיים בישראל.¹²⁵ הגעתו של מועדון הפועל תל אביב למצב של חדלות פירעון והליך פירוקה של חברת הראל אחזקות, שהייתה הבעלים של זכויות הניהול במועדון,¹²⁶ מצביעים על בעיות בתוכן ההוראות שהיו בתוקף באותה עת, כמו גם באופן יישומן של הסמכויות שכן היו מסוררות בידי הבקרה התקציבית. עד כה טרם התבררה בהליך משפטי שאלת אחריותה של הבקרה התקציבית כרגולטור.

4. סמלי זהות

לכל מועדון כדורגל יש זהות והיסטוריה, כמו גם סמלים מוחשיים של זהות, ובראשם סמל המועדון וצבע תלבושת השחקנים במשחקים הביתיים של הקבוצה.¹²⁷ להיסטוריה ולזהות

123 Temporary emergency measures for Financial Fair Play, UEFA (Jun. 18, 2020), <https://tinyurl.com/rah4jr32>.

124 Brigit Bachmaier, Joachim Lammert, Daniel Plumley & Gregor Hovenmann, *Regulatory Intensity in English and German Professional Football: A Comparative Analysis of National Requirements for Ensuring Financial Stability*, 8 SPORT, BUS. & MGMT. 276 (2018).

125 תקנון בקרת תקציבים – ההתאחדות לכדורגל בישראל (2019).

126 פר"ק (מחוזי ת"א) 12-16-12103 הראל אחזקות מועדון הכדורגל הפועל תל אביב בע"מ נ' ההתאחדות לכדורגל בישראל ואח' (נבו 12.12.2016); פר"ק (מחוזי ת"א) 12-16-12103 הראל אחזקות מועדון הכדורגל הפועל תל אביב בע"מ נ' ההתאחדות לכדורגל בישראל ואח' נ' כונס הנכסים הרשמי (נבו 4.1.2017).

127 גם לאצטדיון שהמועדון משחק בו את משחקי הבית חשיבות רבה עבור האוהדים, וזו עולה לכדי סוגיה של השתייכות וזהות. למשמעותו של האצטדיון ולמאבקים למניעת הריסתו ראו: אור לונטל "תוספת זמן: אוהדים, שימור ומורשת הספורט בישראל" רוח הספורט 1, 4 (2018); בש"א (שלום ת"א) 169514/07 מועדון הכדורגל הפועל רמת גן גבעתיים נ' עמלנו חברה בעלת נכסי הפועלים ברמת גן (נבו 3.3.2008); בש"א (שלום ת"א) 164400/08 מועדון הכדורגל הפועל רמת גן גבעתיים (2006) בע"מ נ' עמלנו חברה בעלת נכסי הפועלים ברמת גן בע"מ (נבו 7.8.2008).

המועדון, כמו גם לסמלים המוחשיים, חשיבות רבה בכינון זהותם של האוהדים כיחידים וכקהילה. לכן סוגיית שינוי הסמל או הצבע של המועדון הינה מהותית. הצבע של הקבוצה הוא רכיב זהותי. אוהדים מזדהים לפי הצבע כאדומים, צהובים, ירוקים, כחולים וכד', הם מעדיפים צבע זה לא רק בעת בחירת הלבוש לקראת המשחקים אלא רבים מהם אף בוחרים לרכוש מוצרים בצבע קבוצתם במהלך חייהם הכלליים ונמנעים מכל חפץ הצבוע בצבע הקבוצה היריבה. גם היום, בעידן הממוסחר של הכדורגל, לסמל ולצבע המועדון חשיבות רבה בעיני האוהדים.

לקח חשוב ניתן ללמוד מסיפורה של קבוצת הכדורגל קרדיף סיטי מווילס. ניתן להציב בראש הסיפור הזה את הכותרת "מכחול לאדום ובחזרה: סיפור על מסחור וקהילה". המועדון נוסד בשנת 1899, וכמו קבוצות רבות ידע לאורך השנים עליות ומורדות – כלכליות וספורטיביות. מאז שנת 1908 היה צבע תלבושת הבית של המועדון כחול וסמל המועדון היה ציפור כחולה, ולכן אוהדיו ידועים בכינוי The Bluebirds. בשנת 2010 רכש וינסטנט טאן, מיליארדר מלזי, כוח שליטה במועדון דרך שרשרת אחזקות. בעת הרכישה הוא הצהיר ברבים כי אין לו שמץ של מושג מהם החוקים של הכדורגל. שנתיים לאחר מכן החליט טאן, ובעקבותיו הנהלת המועדון, לשנות את צבע המועדון לאדום, שכן באסיה הצבע האדום מסמל, בין היתר, הצלחה, יצירתיות, פוריות ושמחה. זהו צבע המזל.¹²⁸ כמו כן שונה הסמל על החולצות לדרקון אדום.¹²⁹ בהודעה לעיתונות נמסר מטעם המועדון כי המטרה היא להגביר את חינו של המועדון בקרב קהל רחב יותר.¹³⁰ מאחורי מילים מכובסות אלו עומד הרצון להגדיל את מכירות מוצרי המועדון (Merchandise) בקרב הקהל ביבשת אסיה, שהפך בעשורים האחרונים לשוק מסחרי ענק עבור מוצרים של מועדוני כדורגל מאירופה. שינוי הצבע היה אם כן תוצר של חשיבה כלכלית מסחרית מונעת רווח. אך מה באשר לאוהדים, "הציפורים הכחולות", שעבורם הצבע הכחול הוא חלק מזהותם והשתייכותם הקהילתית? ההחלטה בדבר שינוי הצבע עוררה זעם רב, ורוב מוחץ של האוהדים קרא לכיטולה. הרשתות החברתיות געשו, העיתונות סיקרה בהרחבה והאוהדים ארגנו מצעד מחאה ברחובות העיר.¹³¹ האוהדים מחו בשם המורשת והמסורת, אך ההחלטה לא שונתה. בחודש מאי 2014, בתום עונת משחקים בפרמיירליג, ירדה קרדיף ליגה. צבע המזל לא ממש סייע. מחאת האוהדים לא פסקה גם כשהקבוצה שיחקה בליגת המשנה. כעת החליט הבעלים להחזיר את הצבע הכחול ואת הציפור הכחולה. טאן הסביר כי עשה זאת לאור דבריה של אימו, בודהיסטית אדוקה, אשר סברה כי הדבר יועיל להחזרת האחדות, תחושת ה"יחד" והשמחה.¹³²

128 על הסמליות בצבע האדום ראו: Fercility Jiang, *Lucky Colors in China*, CHINA HIGHLIGHTS (Mar. 18, 2021), <https://tinyurl.com/2yec7cst>.
 129 *Cardiff City*, HISTORICAL FOOTBALL KITS (Jul. 12, 2021), <https://tinyurl.com/3s5c5vj4>.
 130 *Cardiff City to change kit from blue to red amid financial investment*, BBC SPORT (Jun. 6, 2012), <https://tinyurl.com/e2uzbtm7>.
 131 *Cardiff City FC fans react to red shirt rebranding*, BBC NEWS (Jun. 6, 2012), <https://tinyurl.com/3r3dcpvx>.
 132 *Cardiff City owner Vincent Tan agrees return to blue home kit*, BBC SPORT (Jan. 9, 2015), <https://tinyurl.com/jt3n838m>.

אומנם עבור אוהדי קרדיף יש לסיפור זה "סוף טוב", אם כי הקבוצה עדיין משחקת בליגת המשנה, אך הסיפור מלמד על ההשלכות הקשות שעשויות להיות לתפיסה כי הבעלים הוא כול יכול בנוגע לצד החברתי-קהילתי של מועדון כדורגל. במקרה של קרדיף כוח האוהדים גבר לבסוף, אך הסיפור מצביע על הצורך במניעת אפשרות של הישנות אירועים מעין אלו. בישראל, להסדרים שונים הקבועים בתקנוני ההתאחדות לכדורגל השפעה ישירה על שימור הזהות של המועדון. מצב בעייתי המעמיד בסכנה את הזהות ואת סמלי הזהות של מועדון הוא כאשר המועדון עובר הליך של איחוד עם מועדון אחר. תקנון היסוד של ההתאחדות עוסק בסוגיות רבות בהקשר של איחוד בין מועדונים, לרבות השאלה מיהן הקבוצות שרשאיות להתאחד, והסדרת סוגיות כמו שם המועדון, המגרש הביתי, חובות עבר והתקשרויות עם שחקנים.¹³³ עם זאת, האוהדים מודרים מהליך קבלת ההחלטות בדבר איחודן של קבוצות, הליך הטעון אישור ההתאחדות. לא רק שאין בהסדר זה קביעה בדבר שמיעת האוהדים בטרם ההחלטה, אלא שאף לא נקבע כי עניינם של האוהדים ועמדתם בדבר האיחוד הוא שיקול שיש לקחתו בחשבון בעת ההחלטה. סיפורם של מועדוני הכדורגל בעיר אשדוד מדגים בצורה כואבת את הבעייתיות שבאיחוד מועדונים. בשנת 1999 אוחדו המועדונים מכבי עירוני אשדוד (שהוא עצמו תוצאת איחוד בין מכבי אשדוד ובית"ר אשדוד) והפועל אשדוד למועדון ששמו מועדון ספורט (מ.ס.) אשדוד. המועדון זכה לאורך השנים לתמיכה ניכרת מעיריית אשדוד.¹³⁴ חלפו מאז למעלה משני עשורים, אך עבור חלק גדול מהאוהדים האהבה נתונה למועדון ההיסטורי,¹³⁵ וכאשר הם מביעים את מחאתם הם לובשים את חולצות המועדון ההיסטורי שאותו אהדו בצבע המקורי. מחאת האוהדים באשדוד באה לידי ביטוי גם בהקמה של מועדונים חדשים בבעלות האוהדים.¹³⁶

הצבע והסמל של המועדון, כאמור, הם הזהות האישית והקהילתית של האוהדים. תקנון היסוד של ההתאחדות לכדורגל קובע דרישה לקבלת אישורה של ההתאחדות לשינוי הצבע או הסמל.¹³⁷ גם כאן אין האוהדים משתתפים בדרך כלשהי, ולו דרך חובת שימוע, בהליך קבלת ההחלטות. התקנון מפרט את העילות לסירובה של ההתאחדות לשינוי – אם עלולה להיות בכך פגיעה בציבור או בתדמיתה של הקבוצה כקבוצה ישראלית. בעוד שהמניע הלאומי עומד בבסיס הרצון לשמור על צביון ישראלי, והרצון להימנע מסמלים אשר יש הסכמה רחבה בחברה הישראלית בדבר היותם בוודאות גבוהה פוגעניים הינו ברור, כלל לא ברור מהו תחום שיקול הדעת שמעבר לכך. אך מה שברור הוא שבעוד שרגשות הציבור בכללותו נלקחים בחשבון, לא נאמר במפורש דבר ביחס לציבור המסוים שעניינו ורגשותיו עלולים להיפגע. חפץ בעל קבוצה לשנות מצבע מסורתי ארום לצבע צהוב או הפוך? אין חובה על ההתאחדות למנוע זאת על בסיס עניינם של אוהדי הקבוצה.

133 תקנון היסוד של ההתאחדות לכדורגל בישראל, לעיל ה"ש 45, בס' 74.

134 אוריאל דסקל "מ.ס. אשדוד בע"מ על חשבון הציבור" כלכליסט (27.9.2017) <https://tinyurl.com/5px6yk8w>

135 אוריאל דסקל "מ.ס. בירוקרטיה" כלכליסט (26.8.2015) <https://tinyurl.com/vp7wurht>

136 מאור לוי "אשדוד, עיר של כדורגל" Ynet (8.12.2018) <https://tinyurl.com/ysj54m3k>

137 תקנון היסוד של ההתאחדות לכדורגל בישראל, לעיל ה"ש 45, בס' 74(ה).

5. תוצאת סיום

עם התקרב שריקת הסיום של המאמר נבחן את התוצאה של המשחק המשפטי. מאמר זה הראה כי מאחורי משחק הכדורגל המקצועני האירופי, שהכדורגל הישראלי שייך אליו (משפטי), מתקיים שדה משחק מורכב ומרתק של אסדרה משפטית. היות הכדורגל המקצועני משוחק במרבית מדינות העולם מוביל לכך שהכדורגל נתון בו בזמן למרות של לפחות שני רבדים של מערכות משפט, זה של משפט המדינה שהוא משוחק בה וזה של המשפט הפנימי הפועל במסגרת ארגוני הכדורגל בשלוש הרמות – העולמית (פיפ"א), היבשתית (אופ"א) והמקומית (ההתאחדות לכדורגל בישראל). בכל אחת ממערכות משפט אלו נמצא ריבוי של כללים וריבוי של מערכות פיקוח שיפוט ואכיפה. המונופול בפועל של ארגוני הכדורגל העל-מדינתיים מכריח את המדינות ללכת צעד אחורה בסוגיות ליבה של הכדורגל שבהן מתקיים אינטרס ספורטיבי ייחודי, ולהותיר את המשפט הפנימי של הכדורגל כצד הדומיננטי במגרש. עם זאת, משפט המדינה ממשיך להיות דומיננטי בסוגיות של דפוסי התאגדות וכללי קניין, כל מדינה בהתאם לכלליה הייחודיים אשר עוצבו כחלק ממכלול אסדרה של פעילות כלכלית בעיקר, אך גם פעילות חברתית. ארגוני הספורט, מצידם, הבינו כי השינוי שחל בכדורגל, ירידה יחסית של הרכיב הקהילתי-חברתי שבו והתחזקות האופי השוקי-עסקי של מועדוני הכדורגל המקצוענים מגבירים את עניין המדינה בשמירה על זכויות ואינטרסים, בדומה למעורבות המדינה בכל תחום כלכלי. יתרה מכך, ארגוני העל השכילו להבין כי לכדורגל בכל מדינה אופי שונה שהוא תוצר של היסטוריה ייחודית של דפוסי פעולה חברתיים ותרבותיים, ומשום כך אף הותירו סוגיות כגון אסדרת סוג ההתאגדות וקריטריונים לכשירות לבעלות ברמה המקומית, וזאת מבלי לוותר על אסדרה של נושאי ליבה אחרים בהתנהלותם של המועדונים. התוצאה של מערך גורמים זה, כפי שהראה המאמר, היא מארג צפוף וסבך של אסדרה המערב בין העולמי, היבשתי והמקומי.

התבוננות על תוכני האסדרה בישראל מצביעה על מגמה ברורה. הליכי המסחר של הכדורגל בישראל שינו את אופיים של המועדונים ואת מערך יחסי הגומלין שבינם לבין העיר והקהילה שהם פועלים בה. בחינת האסדרה המשפטית של דפוסי התאגדותם של המועדונים, זהות הבעלים של המועדונים והתנהלותם מראה כי בבסיס הכללים המשפטיים עומדת בעיקר תפיסת המועדון כעסק כלכלי-שוקי; לעיתים יש לרסנו על מנת שתישמר יציבות כלכלית ועניין תחרותי הדרושים לפעילות התקינה של השוק המסחרי שנקרא כדורגל מקצועני. מי שהוסטו לשוליים של המגרש השוקי הם האוהדים, שיותר ויותר נתפסים כלקוחות של המותג המסחרי. תפיסה זו מרדדת את מערך היחסים המורכב שבין האוהד לבין קבוצתו ושבין האוהדים לבין עצמם. זהות, נאמנות, סולידריות וקהילה הופכות ל"תג מחיר" שוקי. בחינת תוכנם של כללי המשפט הפנימי של הכדורגל, לרבות הסדרי ההתאחדות לכדורגל הישראלי, מלמדת כי האינטרס של האוהדים אינו מהווה מטרה או שיקול מהותי במסגרת פעילותה של ההתאחדות, וכי החלטות הרוח גורל מנקודת המבט של האוהדים מתקבלות מבלי שיש להם אפשרות מוסדרת ופורמלית להשמיע קול.

לאוהדים יש לעיתים קרובות משאלות לב מרחיקות לכת על אודות עולם כדורגל אידיאלי, אך הם גם "חיים משבת לשבת" על קרקע המציאות. עם זאת, עצם העובדה שהכדורגל המקצועני הינו עולם שוקי אינה מחייבת פגיעה קשה בצדדים החברתיים והקהילתיים של

הכדורגל. בחלק מהסוגיות ניתן לפנות לעזור אל משפט המדינה; אוהדים יכולים במקרים מסוימים להתאגד ולהיעשות בעלים, אך אין בכל אלה משום פתרון מקיף. בעיני אלה מאיתנו המאמינים כי "הבעלים האמיתיים" של מועדון כדורגל הם אוהדיו נדרש שינוי בסיסי במצב האסדרתי הקיים, אך לא פחות חשוב מכך – נדרש שינוי תפיסתי-תרבותי בנוגע לאיזון הראוי בין הצד הכלכלי-שוקי לבין הצד החברתי-קהילתי של המוסד החברתי החשוב שהוא מועדון כדורגל.

כפי שעלה בבירור מסיפור עלייתה ונפילתה של הסופר־ליג,¹³⁸ גם אם העולם השוקי של הכדורגל הוא עובדה קיימת, לדעת אוהדים ושחקני עבר בולטים יש להציב גבולות לפיחות שחל בממד החברתי והקהילתי של הכדורגל, ובעיקר לפיחות במעמד האוהדים. בעקבות המחאה הכריזו שני מועדונים שחברו לסופר־ליג על דיון בהקמת פורומים להיוועצות עם אוהדים, ובמועדון מנצ'סטר יונייטד אף הוזכרה בהקשר זה תוכנית רכישת מניות על ידי האוהדים שצמודות להן זכויות הדומות לאלו של הבעלים הפרטיים.¹³⁹ האם צעד זה נועד רק להשקיט את המחאה, או ליחסי ציבור בלבד? האם יש כאן תחילת שינוי תרבותי גם בליבו של הכדורגל הממוסחר? האם תהיה התערבות מצד משפט המדינות? האם ארגוני העל של הכדורגל או התאחדויות מקומיות ישנו את הכללים החלים על המועדונים ויחייבו פיתוח מנגנונים אשר יבטיחו באמת את שימור וחיזוק הקשר שבין המועדונים לבין האוהדים ויתר בעלי העניין בקהילה שהמועדונים פועלים בתוכה? יהיה מעניין לעקוב האם וכיצד ישתנה עולם האסדרה המשפטי של הכדורגל.

138 ראו טקסט לעיל בצמוד לה"ש 8-1, 10-15.

139 Blake Welton, *Manchester United: Joel Glazer announces fan share scheme after meeting with supporters*, SKY SPORT (Jun. 4, 2021), <https://tinyurl.com/8m9a685w>; *Tottenham to introduce fan representation on club's board*, BBC SPORT (May. 11, 2021), <https://tinyurl.com/4esmtaw3>.